

การเสนอคดีเพื่อขอให้ศาลรับรองสิทธิทางแพ่ง

1. การเสนอคดีเพื่อขอให้ศาลรับรองสิทธิทางแพ่งในประเทศไทย

การที่บุคคลใดจะ เสนอคดีของตนต่อศาลแพ่ง หรือที่เรียกว่า อานาจฟ้องคดีแพ่งของ บุคคลนั้นถือเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง ดังระบุไว้ในประกาศปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8 ว่า "ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิด สิทธิหลักมูลฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย" ประเทศไทยก็ได้ยอมรับหลักข้อนี้ ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 55 ว่า "เมื่อมีข้อ รัดแย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิ ทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะ เสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่ง กฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้" บทบัญญัติดังกล่าวแยกการฟ้องคดีแพ่งออกเป็นกรฟ้องคดี เมื่อมีการรัดแย้งสิทธิและหน้าที่ หรือที่เรียกว่าการฟ้องคดีที่มีข้อพิพาทประการหนึ่ง และเมื่อบุคคล ใดจะต้องใช้สิทธิทางศาลก็ยื่นคำร้องขอต่อศาล หรือที่เรียกว่าการฟ้องคดีไม่มีข้อพิพาทอีกประการหนึ่ง

ตามธรรมชาติของมนุษย์อำนาจฟ้องร้องนี้เป็นสิทธิประจำตัวของบุคคลซึ่งวิวัฒนาการ เริ่มตั้งแต่ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชครองเมืองสุโขทัย ได้จารึกไว้ในหลักศิลารับรองการ ฟ้องร้องเอาไว้ว่า ". . .ไพร่ฟ้าลูกเจ้า ลูกขุน ผิดแลผิดแพกสวกว่างกัน สวนดูแท้แล้ว จึงส่ง ความแก้เข้าด้วยข้อบ่เข้าผู้รักมักที่ชอน. . ." จากถ้อยคำนี้หมายความว่า ถ้าเกิดถ้อยความกัน ก็จะต้องไต่สวนหาความจริงแล้วตัดสินไปโดยไม่ว่าเข้าข้างผู้ใด กล่าวคือ ตัดสินคดีไปโดยไม่ลำเอียง นั้นเอง และในคำจารึกยังได้บัญญัติไว้อีกว่า ". . .ในประตุมิกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หน้าไพร่ฟ้า หน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีความเจ็บท้องข้องใจมัจจะกล่าวถึงเจ้า ถึงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกระดิ่งอัน ทานแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อถามสวนความแก้มันด้วยชื่อ ไพร่ใน

เมืองสุรขทัยนี้จึงชม. . ." โดยลักษณะกันนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ประกาศกำหนดเวลาถวายฎีกาว่า ". . .ถึงวัน 7 ค่ำ 14 ค่ำ เสด็จพระราชดำเนินออก ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์โปรดให้ตีกลองวินิจฉัย ร้องเรียนคนร้องฎีกาเมื่อใดก็ให้นำเรื่องราวของตมมาทูลเกล้า. . ." แต่ถ้าพระองค์ไม่อยู่ ก็จะทำให้ผู้อื่นมาทูลหน้าที่แทน ". . .ถ้าถึงวันกำหนดพระราชกิจอื่น ๆ มีมากจะมีได้เสด็จพระราชดำเนินออกไป ก็จะทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระลูกเชอกรมหมื่นเพชรวิลาส เสด็จไปทรงคอยรับฎีกาของราษฎร. . ." และยังมีประกาศเรื่องฎีกาอีกฉบับหนึ่งว่า". . .ทรงรับฎีการาชฎรเดือนละ 4 ครั้ง. . .จะให้การล้อมพระราชวังให้เขียนำให้ด้วยพระราชประสงค์จะทรงอนุเคราะห์แก่ผู้ถวายฎีกา. . . และการซึ่งทรงรับฎีกาเป็นความปลดเปลื้องทุกข์ของราษฎรนี้ทรงยินดีว่าได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันใหญ่อยู่อย่างหนึ่ง จึงโปรดเกล้าฯว่า ถ้าผู้ใดมาถวายฎีกาจะพระราชทานเงินคนละสลึง เป็นบำเหน็จก่อน เมื่อชำระได้ความจริง ผู้ถวายฎีกาจะความตามเรื่องราวในฎีกาของผู้นั้นเองจะพระราชทานเงินเพิ่มให้อีกสลึงหนึ่งเป็นรางวัล" 1

จะเห็นว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ที่มาถวายฎีกาจะได้รับบำเหน็จก่อนคนละสลึง ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะไม่ค่อยมีผู้มาถวายฎีกานั้นเอง จนถึงกับมีการจ้างก็ว่าได้ ซึ่งแตกต่างกันในปัจจุบัน แม้จะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมก็ยังมีคดีรศกาล ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอำนาจฟ้องความเป็นสิทธิช่างฟ้องของมนุษย์ ซึ่งแต่เดิมตามสัญญาติฎกณางท่านเรียกว่า "สิทธิตามธรรมชาติ" บางท่านก็เรียกว่า "สิทธิมนุษยชน" ซึ่งก็มีความหมายอย่างเดียวกัน 2

1 สวัสดิ์ ศรีลัมภ์, ประวัติศาสตร์กฎหมาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517), หน้า 91.

2 สถิตย์ เล็งโรสง, "การฟ้องความ," บทบัญญัติ 23 (มกราคม 2508) : 72.

อำนาจในการฟ้องคดีแพ่งนั้น เป็นอำนาจของบุคคลที่มีไว้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนหรือมีไว้เพื่อรับการชดเชยหรือทดแทนการสูญเสียบางสิ่งบางอย่างไป ซึ่งบุคคลใดจะฟ้องความหรือมาขอความยุติธรรมจากศาลต้องมาด้วยความสุจริต (He who come to equity must come with clean hands)

1.1 เหตุที่จะนำคดีขึ้นฟ้องศาลแพ่ง

การฟ้องคดีแพ่งนั้นไม่ว่าใครจะฟ้องก็ได้โดยมิได้คำนึงถึงอำนาจในการฟ้องซึ่งระบุไว้ในกฎหมาย ต้องมีอำนาจฟ้องโดยพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ซึ่งเป็นบทบัญญัติแม่บทแห่งอำนาจฟ้องคดีแพ่ง ถ้ามีเหตุอื่นนอกเหนือไปจากบทบัญญัติมาตรา 55 แล้ว ไม่สามารถจะฟ้องได้ และการฟ้องคดีแพ่งนั้นก็เพียงเพื่อได้รับความรับรอง (acknowledgement) การคุ้มครอง (protection) และการบังคับตาม (enforcement) ซึ่งสิทธิหรือหน้าที่ของตนในทางแพ่ง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะ เสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและประมวลกฎหมายนี้"

จากบทบัญญัติตามมาตรา 55 นี้แยกการนำคดีขึ้นฟ้องศาลได้ 2 ทาง คือ

1. ฟ้องเป็นคดีมีข้อพิพาท เมื่อเกิดการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่
2. ฟ้องเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล

ได้มีคำพิพากษาของศาลฎีกาวินิจฉัยไว้ว่าสนาจออยู่คดีหนึ่งคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 101/2501 วินิจฉัยไว้ว่า "ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จะนำคดีมาสู่ศาลได้ 2 ทาง คือ คดีมีข้อพิพาทกับคดีไม่มีข้อพิพาท. . ."

1.1.1 คดีมีข้อพิพาท (Contentious case)

คดีที่มีข้อพิพาทถือเป็นกรณีที่มีข้อโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ซึ่งกันและกันของบุคคล 2 ฝ่าย เป็นกรณีที่มีการพิพาทกันในเรื่องสิทธิหรือหน้าที่ในทางแพ่ง ซึ่งสิทธิและหน้าที่ของบุคคลนั้นจะต้องมีกฎหมายสารบัญญัติรองรับ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติล้มละลาย เป็นต้น คำว่า "ข้อโต้แย้ง" ไม่ได้หมายถึง โต้เถียงกันในเรื่องสิทธิและหน้าที่เท่านั้น แต่หมายความรวมถึงมีการกระทบกระเทือนถึงสิทธิหรือหน้าที่กัน การกระทำใดที่เป็นการขัดต่อ หรือละเมิดต่อสิทธิของบุคคลอื่นอันก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องได้ ก็ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการโต้แย้งสิทธิ ทำให้เกิดสิทธิฟ้องร้องได้

เมื่อมีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้น ผู้ถูกโต้แย้งก็มีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองป้องกันจากกฎหมายโดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีสิทธิเสนอคดีต่อศาลพิจารณาคดีพิพาท เพื่อปลดเปลื้องการโต้แย้งสิทธินั้น ให้ศาลพิพากษาห้ามจำเลยโต้แย้งสิทธิต่อไป หรือให้ปฏิบัติหน้าที่ของจำเลยที่มีต่อโจทก์และงานบางกรณีโจทก์ก็ยังมีสิทธิเรียกค่าเสียหายอันเนื่องจากการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของจำเลยอีกด้วย

การดำเนินคดีในกรณีที่มีการโต้แย้งสิทธิเป็นเรื่องที่จะต้องฟ้องร้องบุคคล ผู้ซึ่งโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่เป็นจำเลย ซึ่งจำเลยอาจจะเถียงได้ว่ามิได้โต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่โจทก์ จึงเป็นเรื่องที่ศาลจะต้องฟังจากพยานทั้งสองฝ่ายว่า จะเชื่อตามคำกล่าวหาของโจทก์หรือตามข้อโต้แย้งของจำเลย เรื่องสิทธิเช่นนี้บางที่มีปัญหาว่ามีสิทธิหรือไม่ คู่ความมีสิทธิหรือไม่เป็นเรื่องของกฎหมายสารบัญญัติ ถ้าโจทก์ไม่มีสิทธิแล้วก็ทำให้ฝ่ายจำเลยยกข้อต่อสู้ได้ว่าโจทก์ไม่มีสิทธิจะฟ้องหรือไม่อาจฟ้อง ในเรื่องอำนาจฟ้องดังกล่าวแม้จำเลยจะไม่ได้ยกข้อต่อสู้ว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง ศาลก็มิอาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เองว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องหรือไม่ เพราะอำนาจฟ้องเป็นข้อที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพราะหากยังมิได้มีใครมาโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของตนก็ย่อมจะฟ้องเป็นคดีมีข้อพิพาทต่อศาลไม่ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 995/2497 การเสนอคดีต่อศาลตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 55 ต้องทำเป็นคำฟ้องในเมื่อมีผู้ได้แจ้งสิทธิเป็นคดีมีข้อพิพาทประการหนึ่ง หรือทำเป็นคำร้องในเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล โดยมีบทกฎหมายสนับสนุนไว้ชัดเจน เป็นคดีไม่มีข้อพิพาทอีกประการหนึ่ง

ที่จะถือเป็นการได้แจ้งสิทธิได้นั้น จะต้องเป็นกรณีที่มีสิทธิตามกฎหมายเสียก่อน เพราะถ้าไม่มีสิทธิตามกฎหมายแล้วก็ย่อมมาอาจจะถูกได้แจ้ง หรือรบกวนขัดสิทธิได้ ซึ่งสิทธินั้นหมายถึง ประโยชน์ที่มีกฎหมายรับรองคุ้มครองให้ เมื่อมีสิทธิที่กฎหมายรับรองแล้ว กรณีที่จะถือว่ามีข้อได้แจ้งสิทธินั้นย่อมหมายความว่า มีผู้ยื่นมากระทำการหรือละเว้นกระทำการอันถือได้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธินั้น ๆ มิได้หมายถึงจะต้องมีการได้แจ้งกันในเรื่องสิทธินั้น ๆ กล่าวคือในบางกรณีแม้จะมีการได้แจ้งกันเสียก่อนก็ถือเป็นการได้แจ้งสิทธิแล้ว เช่น สัญญาเช่าระงับแล้ว ผู้ให้เช่าจึงแจ้งงำให้ผู้เช่าขนย้ายออกไป ผู้เช่าก็ยอมรับว่าสัญญาเช่าระงับแล้วและก็รับปากว่าจะขนย้ายแต่ก็ยังคงอยู่ต่อมา เช่นนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการได้แจ้งสิทธิแล้ว แม้จะมีได้แจ้งกันแต่เพียงขัดแย้งกัน ทั้งนี้เพราะการที่ผู้เช่ายังคงเงินอยู่ในที่เช่าต่อมาทั้ง ๆ ที่สัญญาเช่าระงับแล้ว เป็นการกระทำที่ล่วงละเมิดเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิของผู้ให้เช่า อันถือได้ว่าเป็นการได้แจ้งสิทธิของผู้ให้เช่า แล้ววนทางกลับกัน บางกรณีแม้จะมีการได้แจ้งกันชัดกันอย่างรุนแรง ก็ยังไม่ถือได้ว่าเป็นการได้แจ้งสิทธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 877/2497 จำเลยเช่าบ้านโรงทกที่ทุ่งเชียงโรงทกแล้วก็ออกจากบ้านไป โรงทกก็กลัวว่าจำเลยจะเช่าบ้านโรงทกที่อื่น จึงฟ้องขอให้ศาลห้ามมิให้จำเลยเช่าบ้าน จำเลยให้การไม่ยืนยันสิทธิที่จะเช่าบ้านโรงทกที่อื่น แต่ปรากฏตามเหตุการณ์ว่ายังมีภาระที่จะต้องเช่าบ้านโรงทกที่อื่นเพียงเท่านั้น ยังไม่เป็นการได้แจ้งสิทธิอันโรงทกจะมาฟ้องขอให้ห้ามจำเลยได้ โรงทกก็เสียหายอย่างใดก็ชอบที่จะเรียกร้องเอาได้เท่านั้น

ข้อสังเกตตามคำพิพากษาศาลฎีกานี้ การที่จำเลยเช่าบ้านโรงทกและทุ่งเชียงโรงทกว่าโรงทกยอมถือเป็นการได้แจ้งสิทธิของโรงทกที่จะเรียกเอาค่าเสียหายได้แล้ว แต่โรงทกมิได้ฟ้อง

เรียกค่าเสียหายจากจำเลย กลับฟ้องขอให้ห้ามมิให้จำเลยเข้าไปในบ้านโรงทกอีก ซึ่งขณะที่ฟ้องก็มีได้ปรากฏว่าจำเลยยังขึ้นอยู่ในบ้านโรงทก ดังนั้นจึงไม่ถือว่ามิชอบโต้แย้งสิทธิของโรงทกในข้อนี้

การที่จะพิจารณาว่ามีข้อโต้แย้งสิทธิหรือไม่นั้น ย่อมต้องดูในขณะที่ฟ้องว่า เมื่อโรงทกยื่นฟ้องนั้นมีการกระทำของจำเลยที่ถือว่าโต้แย้งสิทธิของโรงทกแล้วหรือไม่ ถ้าในขณะที่ฟ้องยังมิมีการโต้แย้งสิทธิซึ่งทำให้โรงทกไม่มีอำนาจฟ้องได้แล้วนั้น แม้ต่อมาจะเกิดข้อโต้แย้งสิทธิขึ้นในระหว่างพิจารณาคดี เช่นนี้ก็มิทำให้โรงทกที่ฟ้องไปโดยไม่มีอำนาจนั้นกลับดีขึ้นมาได้ แต่ในทางกลับกัน ถ้าในขณะที่ฟ้องนั้นมีการโต้แย้งสิทธิอยู่แล้ว แม้ระหว่างพิจารณาคดีสิทธิของโรงทกซึ่งถูกโต้แย้งจะระงับไปแล้วเหตุอื่น ก็มิทำให้ฟ้องของโรงทกเสียไป เพราะโรงทกได้เสียหายไปแล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 855/2493 มีผู้ทละเมิดทำให้เสียหายแก่อสังหาริมทรัพย์ ในขณะโรงทกเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นอยู่เช่นนี้ แม้ภายหลังโรงทกจะได้โอนทรัพย์สินนั้น ให้แก่ผู้อื่นไปแล้วก็ยังมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหาย แก่ผู้กระทำความผิดนั้นได้

ในเรื่องการโต้แย้งสิทธิที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณี มีข้อนำพิจารณาอยู่ 2 ประการคือ

1. เรื่องอำนาจฟ้องคดีที่มีข้อพิพาท ก็ถือว่ากรณีใดจึงจะถือได้ว่าเป็นการล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิอันจะถือได้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิอันจะถือได้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิ ซึ่งย่อมต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป ว่าในเรื่องนี้มีกฎหมายรับรองสิทธิอยู่แค่ไหน เพียงใด และการกระทำเช่นนั้นเป็นการล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิแล้วหรือยัง

2. การฟ้องคดีที่มีข้อพิพาทต่อศาลนั้น จะต้องมิชอบโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ และมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว กรณีจึงสามารถฟ้องเป็นคดีต่อศาลได้ ถ้ากรณีเป็นแต่เพียงมิชอบโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ แต่ยังไม่เกิดความเสียหาย แนวคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยถือว่ากรณีดังกล่าวไม่สามารถฟ้องเป็นคดีแพ่งซึ่งกรณีดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่น่าวิเคราะห์ต่อไปว่า ถ้ากรณียังไม่เกิดความเสียหาย แต่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นในภายหลัง ศาลควรจะใช้ดุลพินิจรับฟ้องในกรณีดังกล่าวหรือไม่ ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในหัวข้อที่ 4 ในบทที่ 2 และบทที่ 4 ต่อไป

1.1.2 คดีไม่มีข้อพิพาท (Noncontentious cases)

คดีไม่มีข้อพิพาทต้องเริ่มคดีโดยยื่นคำร้องขอต่อศาล แตกต่างกับคดีที่มีข้อพิพาท เพราะคดีที่มีข้อพิพาทต้องยื่นเป็นคำฟ้อง และในการยื่นคำร้องนั้นต้องระบุว่ามีความประสงค์อย่างไร ก็เขียนไว้ในคำขอให้ชัดเจน และต้องมีพยานหลักฐานประกอบด้วย ศาลอาจเรียกพยานมาสืบได้ตามที่เห็นจำเป็นและวินิจฉัยชี้ขาดตามที่เห็นสมควรและยุติธรรม ในการยื่นคำร้องอย่างคดีไม่มีข้อพิพาทนี้ ถ้ามีบุคคลอื่นใดนอกจากคู่ความ ที่ได้ยื่นฟ้องคดีอันไม่มีข้อพิพาท ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีโดยตรงหรือโดยอ้อม ให้ถือว่าบุคคลที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องนั้นเป็นคู่ความ และจะต้องดำเนินคดีไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยคดีมีข้อพิพาท

คดีไม่มีข้อพิพาทถือเป็นกรณีที่บุคคลมีความจำเป็นจะต้องใช้สิทธิทางศาล เป็นเรื่องที่มีกฎหมายให้อำนาจนาคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัย โดยมีได้มีการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่แต่อย่างใดทั้งสิ้น เป็นเรื่องที่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือดำเนินการอย่างใดโดยกฎหมายรับรองต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ขอสิทธิจากศาลเสียก่อน กรณีการใช้สิทธิทางศาลนั้น กฎหมายมิได้บัญญัติเอาไว้ว่ากรณีใดบ้างที่สามารถใช้สิทธิทางศาลแต่มีแนวคำพิพากษาฎีกาที่วางบรรทัดฐานเอาไว้ว่าการใช้สิทธิทางศาลนั้นเป็นกรณีที่กฎหมายสารบัญญัติกำหนดเอาไว้เท่านั้น ถ้ากรณีใดไม่มีกฎหมายสารบัญญัติรองรับเอาไว้โดยชัดเจน ศาลฎีกาถือว่ากรณีดังกล่าวผู้ร้องไม่สามารถใช้สิทธิทางศาลได้เลย เพราะศาลฎีกาตีความคำว่า การใช้สิทธิทางศาลในมาตรา 55 ว่าจะต้องเป็นกรณีที่มีกฎหมายสารบัญญัติรองรับสิทธิดังกล่าวเท่านั้น

กรณีใดบ้างที่มีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล เช่น

- (1) การร้องขอให้ศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริต เป็นคนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 และการร้องขอให้ผู้ไม่สามารถจัดการงานของตนเองได้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถตามมาตรา 32
- (2) การร้องขอให้ศาลสั่งบุคคลที่ไปจากภูมิลำเนาเป็นคนสาบสูญ ตามมาตรา 61

- (3) การร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโรมัน ตามมาตรา 1497
- (4) ผู้แทนโดยชอบธรรมร้องขออนุญาตจากศาลในการทำนิติกรรมบางประเภทแทนผู้เยาว์ตามมาตรา 1574
- (5) การร้องขอให้ศาลตั้งผู้ปกครองผู้เยาว์ตามมาตรา 1585
- (6) การร้องขอให้ศาลตั้งผู้จัดการมรดก ตามมาตรา 1713

ฯลฯ

ผู้เขียนมีแนวความคิดว่ากรณีการตีความของศาลดังกล่าวนี้ ที่ศาลตีความแคบเกินไปหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า เป็นปัญหาซึ่งควรนำมาพิจารณาและทำการวิเคราะห์อย่างละเอียดในหัวข้อ 4 ในบทที่ 2 และบทที่ 4 ต่อไป

2. การเสนอคดีเพื่อขอให้ศาลรับรองสิทธิทางแพ่งในประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ (CIVIL LAW)

การเสนอคดีเพื่อขอให้ศาลรับรองสิทธิทางแพ่งในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย ผู้เขียนขอยกตัวอย่างประเทศที่เป็นแม่แบบของระบบประมวลกฎหมาย คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมัน

2.1 การเสนอคดีแพ่งของประเทศฝรั่งเศส

การเสนอคดีแพ่งต่อศาลหรืออำนาจฟ้องคดีแพ่งของประเทศฝรั่งเศส ผู้ที่จะเป็นคู่ความได้ต้องมีสิทธิ (DROIT) มีส่วนได้เสีย (INTERET) และจะต้องเป็นคู่ความที่ถูกต้องแท้จริง กล่าวคือ เป็นตัวความ (QUALITE) คำว่า "มีส่วนได้เสีย" หมายความว่า บุคคลใดก็ตามไม่อาจเสนอคำฟ้องทางแพ่งได้ ถ้าบุคคลนั้นมิได้มีส่วนได้เสียที่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นสิทธิเฉพาะตัวที่แท้จริง และมีอยู่ในขณะที่ฟ้องคดีแพ่งนั้น เช่น ผู้ถูกตัดฉิวได้รับมรดกจะฟ้องเพิกถอนพินัยกรรมไม่ได้ เพราะไม่มีส่วนได้เสียที่แท้จริง

ลักษณะประการใดประการหนึ่งของส่วนได้เสีย ที่อาจเสนอคำฟ้องต่อศาลได้ ดังนี้

(1) ส่วนได้เสียต้องชอบด้วยกฎหมาย คู่ความที่มีส่วนได้เสียโดยชอบด้วยกฎหมาย เท่านั้น ที่จะมีสิทธิเสนอคำฟ้องคดีแพ่งต่อศาลได้ ข้อกำหนดนี้มีความสำคัญเพื่อยืนยันถึงหลักการที่ว่า การเสนอคำฟ้องส่วนแพ่งจะต้องเป็นไปตามสิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้ และเมื่อมีคำร้องขอ ศาลก็จะยกคำฟ้องที่อาศัยสิทธิซึ่งไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ เช่น แม้ภรรยาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะต้องพึ่งพาสามี แต่ส่วนได้เสียของหญิงก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นภรรยาจึงไม่มีสิทธิอย่างใด เมื่อสามีถึงแก่ความตาย

(2) ส่วนได้เสียไม่จำเป็นต้องเป็นส่วนได้เสียทางการเงิน อาจเป็นส่วนได้เสียทางด้านศีลธรรมหรือชื่อเสียงก็ได้ ตามข้อกำหนดข้อนี้แม้คู่ความที่จะฟ้องร้องคดีนั้น จะไม่ได้รับเสียหายทางด้านทรัพย์สินเงินทองก็ฟ้องคดีได้ เช่น การฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับชื่อเสียง ตำแหน่งฐานะ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับส่วนได้เสียทางศีลธรรมได้

(3) ส่วนได้เสียนั้น ต้องเป็นส่วนได้เสียที่แท้จริงและเป็นผลในปัจจุบัน บุคคลผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง และมีอยู่ในขณะยื่นฟ้องคดีแพ่งเท่านั้นที่จะสามารถนำคดีมาฟ้องร้องได้ หมายความว่า เนื้อหาในคำฟ้องไม่อาจนำใบฟ้องต่อศาลก่อนกำหนดได้ * ยิ่งไปกว่านั้นข้อกำหนด

* Thus a party may sue to obtain an interpretation of a contract as long as no dispute concerning the contract has arisen. On the other hand, if there is litigation concerning a contract, the plaintiff may bring up questions concerning installments which are not yet due.

นั้นเขาไปใช้ได้ เพื่อจำกัดการมีคาพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งแสดงสิทธิ (Declaratory judgment) และการฟ้องคดีที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นหรืออยู่เฉยๆในอนาคต *

(4) ส่วนได้เสียต้องเป็นเรื่องส่วนตัว บ่อยครั้งที่องค์การ (organizations) และสมาคม (associations) ต่าง ๆ ได้ร้องขอต่อศาลให้รับรองสิทธิอันใดอันหนึ่งของสมาชิกขององค์การหรือสมาคม ดังเช่น สมาคมชาวไร่ร่อนแถบหนึ่งอาจจะยื่นฟ้องเพื่อป้องกันชาวไร่ร่อนแถบอื่น ๆ ท้าให้เข้าโจมตีถึงแหล่งกำเนิดของผลผลิต สมาคมนักล่าสัตว์ก็อาจร้องขอต่อศาลเพื่อคุ้มครองสิทธิของนักล่าสัตว์ ปรากฏว่าได้รับการถกเถียงกันมาเป็นเวลานานว่าการยื่นคำร้องต่อศาลเช่นนี้ เป็นที่ยอมรับกันหรือไม่ทั้งนี้เนื่องจากสมาคมต่าง ๆ มิได้ร้องขอเพื่อคุ้มครองสิทธิของสมาคม และดังนั้นจึงถือไม่ได้ว่าแสวงหาหนทางเพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ที่เป็น "สิทธิส่วนตัว" (personal) **

2.2 การเสนอคดีแพ่งของประเทศเยอรมัน

การเสนอคดีแพ่งหรือการฟ้องคดีแพ่งในประเทศเยอรมัน มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญจะต้องพิจารณาอยู่ 3 ประการ ดังนี้ ³

* In the absence of specific statutory authorization, the courts tend to disallow actions to prevent mere threatened or future harm. They are more liberal as to declaratory judgment actions.

** Ordinarily, a party has a personal interest only if his own rights are directly affected

³ O.C. Giles, E.J. Cohn, M. Bohndorf and J. Tomass, Manual of German, (London : Oceana Publications, Inc., 1971), pp. 198-199.

(1) การฟ้องคดีเพื่อประโยชน์ของโจทก์ (actions for satisfaction ตรงกับภาษาเยอรมันว่า leistungsklagen) การฟ้องคดีในบางกรณีนี้เป็นเรื่องที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยต้องรับผิดชอบในการใช้ค่าใช้จ่ายส่งคืน หรือกระทำการอย่างใดตามความประสงค์ของโจทก์ เป็นต้นว่าแก้ไขเรื่องราวให้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ให้จำเลยส่งสินค้าบางอย่างให้ หรือให้จำเลยงดการกระทำบางอย่าง การฟ้องร้องคดีประเภทนี้มีมากที่สุดในประเทศเยอรมัน

(2) การฟ้องร้องคดีเพื่อให้ประกาศรับรอง (action for declaration ตรงกับภาษาเยอรมันว่า feststellungsklagen) เป็นการฟ้องที่โจทก์ร้องขอต่อศาลให้ยืนยันถึงความแท้จริงหรือความไม่ถูกต้องแห่งเอกสาร หรือร้องขอถึงเรื่องมีหรือไม่มีความสัมพันธ์เป็นญาติกันตามกฎหมายแล้ว หรือฟ้องขอให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์ เป็นต้น

(3) การฟ้องเพื่อขอให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขสิทธิ (actions for modification of rights ตรงกับภาษาเยอรมันว่า gestaltungsklagen) การฟ้องประเภทนี้เป็นเรื่องที่โจทก์ร้องขอต่อศาลขอแก้ไขความสัมพันธ์ทางกฎหมาย โดยรูปแบบของคำพิพากษา ตัวอย่างเช่น การฟ้องหย่าการฟ้องขอถอนเป็นหุ้นส่วนจากห้างหุ้นส่วน เป็นต้น

ในเรื่องความสามารถ ตามกฎหมายของประเทศเยอรมันแบ่งความสามารถออกเป็น 2 ประเภท⁴ กล่าวคือ

- ความสามารถที่จะเป็นคู่ความ หรือความสามารถที่จะฟ้องคดี PARTEIFAHIGKEIT หมายถึงความสามารถที่จะเป็นคู่ความในคดี ทั้งในฐานะโจทก์และจำเลย

⁴ Ibid., P.180.

- ความสามารถที่จะฟ้องร้องคดีในนามของโจทก์หรือจำเลย *prozessfahigkeit* ดังเช่น ผู้เยาว์มีความสามารถที่จะเป็นคู่ความได้ แต่ผู้เยาว์ไม่สามารถที่จะฟ้องร้องคดีได้ด้วยตนเอง นอกจากจะมีผู้แทนในการฟ้องร้องคดี ซึ่งอาจจะเป็นบิดามารดาหรือผู้ปกครอง (*guardian*) ด้วยเหตุนี้ผู้เยาว์จึงเป็นเพียง *partefahigkeit* แต่ไม่เป็น *prozessfahigkeit*

บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล มีความสามารถที่จะเป็นคู่ความได้ สมาคมแม้จะได้จดทะเบียนอาจถูกฟ้องร้องยังศาลได้ (*passive partefahigkeit*) แต่ไม่สามารถฟ้องคดีได้⁵ ห้างหุ้นส่วน (*offence handelsgesellschaft*) สามารถที่จะฟ้องร้องคดีหรือถูกฟ้องได้⁶ ในทางหนึ่งเดียวกันก็สามารถนำมาใช้กับห้างหุ้นส่วนซึ่งจำกัดความรับผิดชอบ (*KOMMANDITGESELLSCHAFT*) สหภาพแรงงาน (*Trade Union*) ซึ่งภาษาเยอรมัน เรียกว่า *gewerkschaft* แม้จะไม่ได้จดทะเบียนก็สามารถที่จะฟ้องร้องคดีได้

บุคคลอาจจะเป็นคู่ความได้ถ้าปรากฏว่าบุคคลนั้น มีหน้าที่การงานอยู่ในหน่วยงาน คู่ความประเภทนี้เรียกว่า *partei von amts wegen* ตัวอย่างเช่น นักบริหารล้มละลาย (*konkursverwalter*) ในคดีนี้ ก็เหมือนกับคดีอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกันนี้ คือคำพิพากษาของศาลอาจจะบังคับเอาทรัพย์สินซึ่งสงสัยว่าอยู่ในความดูแลของคู่ความ แนวคิดของ *Partei Von Amts Wegaeen* ของกฎหมายเยอรมันนี้ เช่นเดียวกับแนวความคิดในกฎหมายอังกฤษเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแล⁷

⁵ The Code of Civil Procedure (*Zivilprozessordnung*), section 50.

⁶ H G B , section 124 (1)

⁷ Giles, Cohn, "Bohdore and Tomass", Manual of German. P. 1S1.

ขอบเขตของบุคคลซึ่งมีความสามารถที่จะฟ้องร้องคดีขึ้นอยู่กับขอบเขต ซึ่งบุคคลนั้นสามารถผูกพันตนเองกับสัญญาและยังขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของกฎหมายสารบัญญัติ (substantive law) ⁸ ในกรณีบุคคลต่างสัญชาติก็ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของกฎหมายสารบัญญัติ (substantive law) ของประเทศเจ้าของสัญชาติ ในกรณีนิติบุคคลต่างสัญชาติ หลักใหญ่ ๆ ของกฎหมายวางตามนโยบายการบริหารไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาตั้ง อย่างไรก็ตาม ถ้าบุคคลธรรมดาหรือบริษัทไม่มีความสามารถที่จะฟ้องร้องคดีได้ภายใต้กฎหมายของสัญชาติตน ก็มี *prozessfähig* ได้ ถ้าเขาเป็น *prozess fähigkeit* ภายใต้กฎหมายเยอรมัน ⁹ ศาลต้องตัดสินให้คู่ความมีทั้งความสามารถในการเป็นคู่ความและความสามารถที่จะฟ้องร้องคดี ¹⁰

3 การเสนอคดีเพื่อขอให้ศาลรับรองสิทธิทางแพ่งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

3.1 การเสนอคดีแพ่งของประเทศอังกฤษ

ผู้ที่จะเป็นคู่ความ (โจทก์) ต้องแสดงให้เห็นว่าตนมีสิทธิ ¹¹ (ตามคอมมอนลอว์)

กล่าวคือ

ก. โจทก์ต้องแสดงให้เห็นว่าตนมีสิทธิที่จะฟ้องคดี

ข. ตนเป็นผู้เสียหาย หรือได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายให้ฟ้องคดี

⁸ The Code of Civil Procedure, section 51.

⁹ Ibid., section 55.

¹⁰ Ibid., section 56.

¹¹ W. Blake Odgers K.C. and Walter Brake Odgers, The Common Law of England, 2d. ed., (London : Sweet & Maxwell, 1920), P. 1130.

ที่ว่าสิทธิฟ้องคดีนั้นหมายความว่า สิทธินั้นถึงกำหนดจะบังคับตามสิทธิแล้ว เช่น
หนี้ถึงกำหนดชำระ

การฟ้องคดีแพ่ง (action) ¹² ก่อนที่จะฟ้องคดีแพ่ง บุคคลผู้เป็นโจทก์จะต้อง
ตรวจดูกฎหมายแพ่งว่าแน่ชัดว่าตนมีอำนาจฟ้องบุคคลใดเป็นจำเลยหรือไม่ เมื่อตรวจดูกฎหมาย
โดยละเอียดแล้วเห็นว่ามีอำนาจฟ้องได้ จึงจะฟ้องบุคคลอื่นเป็นจำเลย อำนาจนี้เรียกว่า
อำนาจฟ้องคดีแพ่ง (right of action) ¹³

การพิจารณาอำนาจฟ้องข้างต้นนั้น ต้องตรวจดูอย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม บางคดี
ผู้ที่จะฟ้องคดีตรวจดูกฎหมายแล้ว แม้ว่าจะมีอำนาจฟ้อง แต่เมื่อคดีขาดอายุความกฎหมายแล้ว
ก็จะฟ้องบุคคลอื่นเป็นจำเลยไม่ได้

ในการตรวจพิจารณานำอำนาจฟ้องนั้นมีหลักเกณฑ์ดังนี้ ¹⁴

ก. จะต้องปรากฏแน่ชัดว่ามีมูลเหตุที่จะฟ้องคดีอย่างสมบูรณ์ (complete cause
of action)

ข. ข้อที่จะต้องพิจารณาต่อไปมี

- มูลเหตุที่จะฟ้องคดีนั้นตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขเกี่ยวกับระยะเวลาหรือไม่
- มูลเหตุที่จะฟ้องคดีนั้นถูกยกเลิกหรือระงับไปโดยบทบัญญัติเรื่องการจำกัด

อำนาจฟ้อง (statute of limitations) ซึ่งว่าด้วยอายุความหรือไม่

- มูลเหตุที่จะฟ้องนั้น ถูกปิดปากโดยกฎหมาย (estoppel) ใดหรือไม่

¹² Judicature Act, 1925, section 225.

¹³ Odgers K.C. and Others, Manual of German, P. 1130.

¹⁴ Ibid.

ค. จะต้องพิจารณาถึงสภาพแห่งคำฟ้อง (nature of claim) และศาลที่จะ
 นาคดีขึ้นฟ้องด้วย

ง. ต้องพิจารณาถึงตัวบุคคลที่จะฟ้องเป็นจำเลย (defendant) ด้วย ไม่ว่าบุคคล
 ที่จะ เป็นจำเลยนั้นมีคนเดียวหรือหลายคนก็ตาม

จ. ต้องพิจารณาว่า อำนาจฟ้องนี้ บุคคลอื่นมีอำนาจเช่นเดียวกันหรือไม่ ถ้าบุคคล
 อื่นมีอำนาจเช่นเดียวกันก็อาจร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องได้

ข้อจำกัดอำนาจในการฟ้องคดี (limitation of action) ¹⁵ ในบางกรณี
 สถานิติบัญญัติเห็นเป็นการสมควร (thought fit) ที่จะกำหนดอายุความในการฟ้องคดี
 เพราะมิฉะนั้นการฟ้องคดีก็จะไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นภาระแก่ทุกฝ่าย ในตนเองเดียวกัน เมื่อบุคคล
 ใดครอบครองทรัพย์สินของบุคคลอื่นด้วยความสงบ (peaceable possession of property)
 ภายในระยะเวลาหนึ่งแล้วบุคคลนั้นก็ได้รับการสิทธิ การฟ้องคดีในบางเรื่อง เช่น ในเรื่องหนี้สิน
 หรือในเรื่องเรียกร้องค่าเสียหาย (damages) ก็จะต้องตกอยู่ในระยะเวลาหนึ่งเหมือนกัน
 ฉะนั้นบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีต้องระมัดระวังเพราะกฎหมายจะช่วยบุคคลที่ระมัดระวัง (vigilant)
 และไม่นอนหลับทับสิทธิ์ (who do not sleep upon their rights) เท่านั้น

ในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้ถูกฟ้องเป็นจำเลยก็ต้องให้ความระมัดระวังเช่นเดียวกันใน
 การต่อสู้คดี จำเลยจะต้องยกอายุความหรืออำนาจฟ้องที่ถูกจำกัดตามกฎหมายอื่น ทั้งนี้เพื่อ
 ประโยชน์ของจำเลยเอง เรื่องอายุความในการฟ้องร้องนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 ของไทยก็บัญญัติเอาไว้ และเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะยกขึ้นอ้างตัดฟ้องโจทก์ว่า ฟ้องของ
 โจทก์ขาดอายุความแล้ว ศาลจะไม่ยกประเด็นเรื่องขาดอายุความมาตัดสินชี้ขาดคดีเอง เพราะ
 เรื่องอายุความมิใช่ปัญหาข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ที่ศาลจะยก
 ขึ้นวินิจฉัยได้เอง

¹⁵ Ibid., P. 1133.

กฎหมายอังกฤษกำหนดเรื่องอายุความไว้แตกต่างกันแล้วแต่ว่าเป็นอายุความในเรื่องใด เช่น การฟ้องคดีเรื่องละเมิดหรือสัญญาจะต้องกระทำภายใน 6 ปี การฟ้องคดีเรื่องมรดกจะต้องกระทำภายในกำหนด 16 ปี เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกฎหมายอังกฤษใช้ระบบคอมมอนลอว์ (common law) นั้นเอง

คู่ความร่วมมือ (parties) ¹⁶ ในการฟ้องคดีผู้เป็นโจทก์จะต้องระลึกรู้เสมอว่า บางกรณีจะต้องมีบุคคลอื่นเป็นโจทก์ร่วมกับเราได้ และบุคคลที่จะยื่นเข้ามาเป็นโจทก์ร่วมด้วยนั้น อาจทำให้คดีแน่นแฟ้นขึ้น ฉะนั้นการเลือกบุคคลอื่นให้เป็นผู้เป็นโจทก์จะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ กล่าวคือ จะต้องเลือกบุคคลที่นำมาเป็นโจทก์ร่วมแล้วทำให้คดีมีโอกาสมากยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าเลือกบุคคลเข้ามาเป็นโจทก์ร่วม กล่าวคือ บุคคลที่จะเข้ามาเป็นโจทก์ร่วมด้วย มีเหตุแห่งคดีไม่เพียงพอก็จะไม่เกิดประโยชน์หรือในบางกรณีอาจทำให้คดีเสียไปด้วย

การเลือกฟ้องจำเลยร่วม ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกว่าใครจะเป็นจำเลย (โดยพิจารณาเช่นเดียวกับการจะฟ้องคดีตั้งที่กล่าวมาตอนต้น) บางคดีมีจำเลยเพียงคนเดียว แต่บางคดีจำเป็นต้องมีจำเลยหลายคน เช่น ร่วมกันทำละเมิด หรือลูกหนี้ร่วม เป็นต้น การฟ้องจำเลยหลายคนจะต้องพิจารณาแยกแยะมูลเหตุที่จำเลยแต่ละคนได้กระทำความผิด ต้องเลือกฟ้องจำเลยที่มีมูลเหตุแห่งการกระทำความผิดกลับกันไป และไม่ควรถูกฟ้องบุคคลอื่นเป็นจำเลยร่วม ถ้าไม่สามารถค้นหามูลเหตุแห่งการกระทำความผิดเพียงพอ มิฉะนั้นจะได้รับประโยชน์อะไร หรืออาจจะทำให้เสียประโยชน์ไปเช่นเดียวกับที่เลือกบุคคลมาเป็นโจทก์ร่วม

การรวบรวมมูลความแห่งคดี (joinder of cause of action) ¹⁷ ในบางกรณีโจทก์จำเป็นต้องรวบรวมมูลความแห่งคดี (cause of action) หลายเรื่องเป็นเรื่อง

¹⁶ Ibid., P. 1143.

¹⁷ Ibid., P. 1145.

เดียวกันเพื่อประโยชน์ในทางคดี กรณีใดควรจะร่วมหรือไม่ เป็นเรื่องที่โจทก์จะต้องพิจารณาว่า เมื่อรวมแล้วจะเป็นประโยชน์แก่โจทก์หรือไม่

การขอบรรเทาความเสียหายในทางแพ่ง (relief) ประมวลกฎหมายอังกฤษอาจ
ขออย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ 18

- (1) การขอให้จำเลยชำระหนี้โดยเสียหรือไม่เสียดอกเบี้ย
- (2) ฟ้องเรียกค่าเสียหาย
- (3) ให้โอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์
- (4) เรียกทรัพย์คืน
- (5) ขอบัญับบังคับคดีให้จำเลยกระทำการ
- (6) ขอบัญับบังคับคดีห้ามจำเลยกระทำการ
- (7) ให้แต่งตั้งบุคคลทำหน้าที่บางอย่าง
- (8) การบัญับชำระหนี้โดยเฉพาะเจาะจง
- (9) การขอให้มีการพิพากษาหรือคำสั่งแสดงสิทธิ (Declaratory judgment)

การขอบรรเทาความเสียหาย (relief) ตามข้อ (1) ถึงข้อ (5) เป็นการขอ
บรรเทาความเสียหาย (relief) ตาม Common Law ซึ่งเรียกว่า Legal Remedies
ส่วนการขอบรรเทาความเสียหาย (relief) ตามข้อ (6) ถึงข้อ (9) เป็นการ
ขอบรรเทาความเสียหาย (relief) ตามหลัก EQUITY ซึ่งเรียกว่า equitable remedies
สรุป อำนาจฟ้องคดีแพ่งของประเทศอังกฤษก็เช่นเดียวกับของประเทศสยาม กล่าวคือ
ต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายสารบัญญัติรับรองจึงจะฟ้องได้

3.2 การเสนอคดีแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา

วิธีพิจารณาความแพ่งของสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลจากเหตุสำคัญ 2 ประการคือ

1. วิธีการพิจารณาความแพ่งของสหรัฐอเมริกานั้นเป็นระบบกล่าวหา (adversary) มากกว่าจะเป็นระบบไต่สวน (inquisitorial) ทำให้ทนายความทั้ง 2 ฝ่ายมีความกระตือรือร้นในการดำเนินคดีของตน ทำให้เกิดประเพณีการสงวนพยานวัตถุ พยานบุคคลและข่าวสารบางอย่างไว้เพื่อเปิดเผยในเวลาอันสมควร (surprise) ในขณะเดียวกันก็เท่ากับเป็นการจำกัดบทบาทของผู้พิพากษาให้อยู่ในฐานะเป็นคนกลาง ไม่ได้เป็นผู้ค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดีด้วยตนเอง
2. การมีสถาบันลูกขุนซึ่งทำให้การพิจารณาไม่เอนเอื้อ มีลักษณะจริงจังและทำให้การพิจารณาคดีคล้ายกับการแสดงละครใบในตัว ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะแยกหน้าที่ของลูกขุนออกไปจากผู้พิพากษา

แม้จะได้รับอิทธิพลคล้ายคลึงกันทั้ง 2 ประการนี้อย่างมากก็ตาม ศาลสหรัฐและศาลในแต่ละมลรัฐต่างก็มีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอันมีลักษณะ เป็นของตนเองแตกต่างกันไปอย่างมาก

ตอนแรกเริ่มมลรัฐต่าง ๆ ก็พยายามปรับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามแบบอย่างของประเทศอังกฤษซึ่งประกอบด้วยระเบียบของศาล คดีพิพากษาของศาล ประเพณี และกฎหมายลายลักษณ์อักษร เป็นครั้งคราว เนื่องจากหลักเกณฑ์ทางวิธีพิจารณาความแพ่งปราศจากความยืดหยุ่นและเต็มไปด้วยแบบแผนพิธี เป็นเหตุให้มีการปฏิรูปกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร เสียใหม่มีการตราประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของมลรัฐนิวยอร์ก (New York) ที่เรียกว่า ฟิลด์โค้ด (field code) ปี 1848 ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มลรัฐต่าง ๆ นำไปเป็นแบบอย่างทำให้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งส่วนใหญ่อุบัติขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ

คณะกรรมการการร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของรัฐนิวยอร์ก ได้บันทึกว่า รัฐนิวยอร์กใช้หลักกฎหมายที่ว่า ผู้มีส่วนได้เสียเท่านั้นมีสิทธิฟ้องคดีได้ และผู้มีส่วนได้เสียเท่านั้นที่มีสิทธิขอคำสั่งบังคับคดี¹⁹ มาตรา 91 * ของกฎหมายดังกล่าวบัญญัติว่า "คดีจะต้องฟ้องในนามของผู้มีส่วนได้เสียซึ่งเป็นตัวความ เว้นแต่กรณีอื่น ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 93" และมาตรา 93 ** ได้บัญญัติว่า "ผู้จัดการมรดกหรือทรัสต์หรือบุคคลอื่นตามที่กฎหมายอนุญาต สามารถฟ้องคดีได้เองโดยมิต้องเป็นโจทก์ร่วมกับผู้เสียหายที่แท้จริง"

จากบทบัญญัติ มาตรา 91 และมาตรา 93 ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งจะต้อง

- (1) เป็นผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมาย หรือ
- (2) เป็นผู้จัดการมรดกและผู้จัดการทรัสต์ หรือ
- (3) เป็นบุคคลอื่นตามที่กฎหมายอนุญาตให้ฟ้องคดีได้โดยมิต้องเป็นโจทก์ร่วมกับผู้เสียหายที่แท้จริง

¹⁹ New York, First report of commissioners on practice and pleading 124 (1848).

* section 91: Every action must be prosecuted in the name of the real party in interest, except as otherwise provided in section 93.

** section 93. An executor or administrator, a trustee of an express trust, or a person expressly authorized by statute, may sue without joining with him the person of whose benefit the suit is prosecuted.

นักนิติศาสตร์อเมริกัน มีความเชื่อว่า "REAL PARTY IN INTEREST" บุคคลซึ่งจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากคดีนั้น (The party who will be entitled to the fruits of the action) ²⁰

ในทางปฏิบัติศาลได้ตีความ มาตรา 91 ว่า ผู้มีส่วนได้เสียในคดี (The real party in interest) หมายความว่าผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมายสารบัญญัติ *

- (1) ผู้ที่จะฟ้องคดีได้นั้นจะต้องเป็นผู้เสียหาย และ
- (2) ผู้ที่จะฟ้องคดีมีความสามารถด้วย

อำนาจฟ้องคดีแห่งของประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ที่จะฟ้องคดีนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสีย เป็นผู้เสียหาย และมีความสามารถ รวมเรียกว่า Standing to sue หรือ Locus standi ²¹

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ นักกฎหมายอเมริกันส่วนใหญ่มองเห็นว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั้งหลายที่ฝ่ายนิติบัญญัติตราขึ้น ยังปราศจากความยืดหยุ่นามเอื้อประโยชน์ในทางปฏิบัติเท่าที่ควร เพียงแต่มีความละเอียดในทางทฤษฎีมากขึ้นกว่าเดิมนั้น การกำหนด

²⁰ Fleming James, Jr., Civil Procedure, (Boston: Little, Brown and Company, 1965), P. 384.

* An action shall be prosecuted in the name of the party who, by the substantive law, has the right sought to be enforced.

²¹ Fleming v. Rhodes, 331 U.S. 100, 104 (1947). See also, John J. Cound, Jack H. Friedenthal, Artur R. Miller, Civil Procedure, (St. Paul : West Publishing Co., 1968) , pp. 3-19.

กฎเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งแก่ศาลตามเดิม ในปี ค.ศ. 1934 รัฐสภาสหรัฐอเมริกาให้ศาลสูงสหรัฐ เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งสำหรับศาลชั้นต้นสหรัฐ ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของรัฐสภา ในมลรัฐต่าง ๆ ก็มีการกินอำนาจให้แก่ศาลในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นเดียวกัน ศาลสูงสุดอเมริกาเหล่านี้เป็นผู้ใช้อำนาจนี้โดยกลุ่มผู้แนะนำ เช่น สภาตุลาการเป็นต้น ในปี ค.ศ. 1938 ศาลสูงสุดสหรัฐประกาศกำหนดให้ใช้หลักวิธีพิจารณาความแพ่งสำหรับศาลสหรัฐที่ร่างโดยคณะกรรมการแนะนำ (advisory committee) ที่มีทั้งผู้ที่เป็นผู้พิพากษาและทนายความ

มีการเพิ่มเติมหลักวิธีพิจารณาความแพ่งนี้เสนอมา และมีชมรมฝ่ายตุลาการของสหรัฐ ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลสหรัฐระดับอาวุโสเป็นผู้ทำการศึกษาหลักวิธีพิจารณาความแพ่งตลอดเวลา ชมรมตุลาการนี้มีคณะกรรมการผู้พิพากษา คณะกรรมการทนายความ และคณะกรรมการศาสตราจารย์ทางกฎหมายเป็นผู้แนะนำ

กรรมการในชมรมตุลาการนี้เอาหลักการสมัยใหม่มาใส่ไว้ในวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งนอกจากเป็นกฎหมายสำหรับศาลสหรัฐ ศาลมลรัฐส่วนมากมักจะคัดลอกไปเป็นแบบอย่างน่าปดตราเป็นกฎหมายถึงกระนั้นก็ตาม วิธีพิจารณาความแพ่งของสหรัฐอเมริกายังแตกต่างกันอยู่มาก 22

วิธีพิจารณาความแพ่งของแต่ละมลรัฐ นอกจากจะมีความแตกต่างกันมากในเรื่องเขตอำนาจศาลแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องการเยียวยา (remedy) ที่จริงที่ประสงค์

22 ดวงจิตต์ กาประเสริฐ, กฎหมายแองโกลอเมริกันเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527), หน้า 54.

คดีแพ่งส่วนใหญ่ในศาลมักจะเป็นคดีฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนการทำละเมิดต่อชีวิต ร่างกายของโจทก์ แต่บางครั้งก็เป็นการฟ้องร้องมีลักษณะเฉพาะ เช่น การฟ้องเรียกสั่งหา ริมทรัพย์คืนจากจำเลยที่ไม่มีสิทธิยึดถือหรือครอบครองที่เรียกว่า replevin หรือการฟ้องเพื่อ เอาสิทธิการครอบครองสั่งหาทรัพย์สินที่เรียกว่า ejectment หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการ ฟ้องขับไล่ตนเอง การฟ้องคดีที่มีชื่อดังกล่าวมาข้างนี้ยังใช้กันอยู่ทั่วไป แม้ความจริงในปัจจุบันจะมี แบบแห่งคำฟ้องอยู่เพียงแบบเดียวก็ตามนอกจากการฟ้องแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว การฟ้อง เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงินดูจะเป็นกรณีปกติ เว้นแต่โจทก์จะแสดงให้เห็นว่าค่าสินไหม ทดแทนเป็นตัวเงินจะไม่เพียงพอ ศาลอาจให้การเยียวยาทางเอควิตี ที่เรียกว่า specific performance คือการบังคับให้จำเลยปฏิบัติตามเฉพาะสิ่ง หรือ injunction คือการห้าม มิให้จำเลยกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

1. การฟ้องคดีประเภทคดีบุคคลสิทธิ (action in personam) คือคดีที่ฟ้องร้อง จำเลยเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงิน การฟ้องคดีชนิดนี้ก็เพื่อจะให้ศาลชี้ขาดสิทธิของ คู่ความในข้อพิพาทและกำหนดความรับผิด

2. การฟ้องคดีประเภทที่สอง ได้แก่การฟ้องคดีที่เรียกว่า action in rem คือ คดีที่โจทก์ต้องการให้ศาลชี้ขาดสิทธิต่าง ๆ เหนือสิ่งหาทรัพย์สินหรือสิ่งหาทรัพย์สินหนึ่งชิ้นขนาด ศาลจะต้องมีเขตอำนาจศาลเหนือทรัพย์สิน (res) ในคดีนั้น เขตอำนาจเหนือทรัพย์สินนั้นทำให้ศาลมี อำนาจชี้ขาดสิทธิของบุคคลว่ามีผลประโยชน์อย่างใดในทรัพย์สินที่อยู่ในอำนาจศาลนั้น โดยไม่ต้อง คำนึงถึงว่าบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นจะอยู่ในเขตอำนาจหรือไม่

3. การฟ้องคดีประเภทที่สาม ได้แก่ คดีที่เรียกว่า quasi in rem กล่าวคือ เป็นคดีที่โจทก์ต้องการบังคับหนี้บุคคลสิทธิจากทรัพย์สินของจำเลยที่อยู่ในเขตอำนาจศาล แต่ตัว จำเลยไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจศาล โดยโจทก์จะฟ้องคดีนี้เหนือบุคคลธรรมดา และขอให้ศาล ยึดทรัพย์สินหรืออสังหาริมทรัพย์นั้นหลังจากที่ยึดหรืออสังหาริมทรัพย์นั้นไว้แล้ว ศาลย่อมจะมีเขตอำนาจศาล เหนือทรัพย์สินของจำเลยและอาจปฏิบัติต่อคดีนั้นแบบ action in rem ในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน

เหล่านั้น หมายความว่า ศาลมีสิทธิที่จะชี้ขาดสิทธิของคู่ความหรือทรัพย์สินของจำเลยที่ตั้งอยู่ในเขตอำนาจศาล แม้ตัวจำเลยเองจะไม่อยู่ในเขตอำนาจศาลก็ตาม

4. การฟ้องคดีประเภทที่สี่ ได้แก่ คดีที่เรียกว่า declaratory judgment หรือคำพิพากษาแสดงสิทธิของบุคคลในทางแพ่ง เป็นเรื่องที่คู่ความฟ้องต่อศาลให้ศาลกำหนดสิทธิของคู่ความให้ชัดเจนในสิทธิระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย เมื่อคู่ความมีข้อพิพาทกันจริง ๆ ถือว่าเป็นคดีที่มีมูลพิพาทแต่ยังไม่อาจฟ้องร้องให้คำสั่งดำเนินหมกตมแทน หรือกระทำการเยี่ยงยาอย่างหนึ่งอย่างใดได้ เนื่องจากกรณีดังกล่าวยังไม่มีความเสียหายเกิดขึ้น แต่หากปล่อยให้ผู้กรณีโต้แย้งสิทธิระหว่างกันต่อไป สามารถคาดได้ว่าอาจเกิดความเสียหายขึ้นในอนาคต หรือเป็นกรณีที่บุคคลใดมีความจำเป็นที่จะต้องใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้ศาลรับรองสิทธิของตน แม้ว่ากรณีดังกล่าวยังไม่มีการโต้แย้งเกิดขึ้น ถือเป็นกรณีที่บุคคลใช้สิทธิทางศาลฝ่ายเดียว เป็นคดีไม่มีข้อพิพาท

ซึ่งหลักเกณฑ์ในเรื่องคำพิพากษารับรองสิทธิของบุคคลในทางแพ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติไว้ใน The Federal Declaratory Judgment Act, title 28, section 2201 - 2202 ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาถึงหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวในบทที่ 3 ต่อไป

4. ปัญหาในการใช้สิทธิทางแพ่งในประเทศไทย

การเสนอคดีแพ่งต่อศาลหรือการใช้สิทธิทางศาลของบุคคลในประเทศไทย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในปัจจุบันนั้น เป็นเรื่องที่บุคคลนั้นมีสิทธิอยู่แล้วตามกฎหมายและจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลเพื่อขอความคุ้มครอง หรือบังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่หรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ขออนุญาต หรือให้ศาลแสดง หรือรับรองสิทธิของตนเสียก่อน ซึ่งในกรณีที่จะถือว่าจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลมาร้องเป็นคดี ไม่มีข้อพิพาทนี้ หมายความว่า มีกฎหมายสารบัญญัติสนับสนุนให้ผู้ร้องขอต่อศาลเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท มิใช่ว่าผู้ใด

ก็จะมาร้องได้เสมอไป²³ เพราะว่ามันปัจจุบันการใช้สิทธิทางศาลตามมาตรา 55 นั้นปัจจุบันนี้ ถ้าไม่มีกฎหมายสารบัญญัติสนับสนุนจะมาใช้สิทธิทางศาลไม่ได้

แต่มีข้อสังเกตในเรื่องการใช้อำนาจศาลนั้น โดยคำนึงถึงบทกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 นั้น ไม่ค่อยชัดเจน มีคำอธิบายในกฎหมายโดยชัดเจนว่า การใช้อำนาจศาลต้องมีบทกฎหมายสนับสนุนไว้โดยแจ้งชัดตั้งนั้นถ้าจะว่ากันแล้ว คำว่า "การใช้อำนาจศาล" เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันทางปฏิบัติว่าในการใช้อำนาจศาลก็อาจจะเข้าใจได้ว่า ต้องเป็นสิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่มีข้อสังเกตได้ว่าคำพิพากษาศาลฎีกาที่ไม่ถือว่าเป็นการใช้อำนาจศาล เพราะไม่มีกฎหมายให้สิทธิในคดีขึ้นสู่ศาล แต่เป็นการขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงสิทธิทางแพ่ง (declaratory judgment) ตามกฎหมายอังกฤษ ซึ่งก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับปัจจุบัน ศาลไทยเคยมีคำสั่งแสดงสิทธิทางแพ่งของผู้ร้อง อันเป็นคำพิพากษาเกี่ยวกับหลัก declaratory judgment ฉบับแรกของไทยคือ²⁴

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 128/2468 โจทก์ฟ้องว่า เดิมโจทก์เป็นหนี้ค่าชื้อขามลายคราม านกองมรดกของ ส. ซึ่งถึงแก่กรรมเป็นจำนวนเงิน 2,400 บาท และได้หักหนี้กันเสร็จแล้วกับผู้จัดการทรัพย์สินมรดกของ ส. จำเลยเป็นบุตรของ ส. ยังคงทวงถามให้โจทก์จ่ายเงินรายนี้อีกหลายคราว โจทก์ไม่ยอมมาจำเลยก็ขู่ว่าจะฟ้องร้อง แต่ก็ยังไม่ฟ้อง โจทก์จึงขอให้ศาลแสดงว่าโจทก์ไม่ได้เป็นลูกหนี้เงินจำนวนนี้แก่จำเลยทั้งงานส่วนตัวหรือในหน้าที่ผู้จัดการทรัพย์สินมรดกของ ส. ในทางพิจารณาข้อเท็จจริงปรากฏว่าหนี้สินรายนี้หักกันเสร็จแล้วดังโจทก์อ้างถึง ศาลแพ่งจึงพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีตามที่ขอมาในฟ้อง

²³ มาโนช จรมาศ, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณาคม, 2522), หน้า 257.

²⁴ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), หน้า 515.

ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ พิพากษายืน

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ศาลอุทธรณ์ที่อ้างอำนาจที่จะทำคำพิพากษาแสดงอำนาจได้ตาม แต่จะเห็นสมควรคือ คำพิพากษาในความเป็นไปแห่งเรื่อง แม้ยังไม่เกิดเป็นข้อพิพาทกันขึ้น แต่อำนาจนี้ย่อมมาใช้ด้วยความระมัดระวัง เมื่อไม่มีเหตุควรเป็นคดีศาลจะไม้อำนาจดังกล่าวมาขึ้น แต่ในคดีนี้จำเลยได้ฟ้องโจทก์ว่าจะฟ้องหลายครั้ง และเลื่อนเวลาฟ้องร้องไปโดยไม่มีกำหนด เป็นการเดือดร้อนราคาแก่โจทก์ จึงพิพากษาให้โจทก์ชนะคดียืนตามศาลล่าง

ข้อสังเกต พระยาลัทธพลีธรรมบัตย์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น พระอินทบัณฑุลาธิบดีมหิศร หมายเหตุท้าย คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ตอนหนึ่งว่า ". . .ให้เทียบหลักกฎหมายที่ขึ้นบริกษานคดี เรื่องนี้กับฮอลสบูรี เล่ม 28 ข้อ 493 ซึ่งคำเนนความว่า ". . ."

"คดีโจทก์ฟ้องขอให้ศาลแสดงว่าโจทก์มิได้เป็นหนี้ และจำเลยต่อสู้ว่า โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องร้อง เพราะยังมิได้ถูกฟ้อง ฯลฯ ดังเช่นนี้เป็นปัญหากฎหมายในกระบวนการพิจารณาของศาลเป็นอย่างดี และพึงจะมีขึ้นสู่ศาลฎีกาเรื่องนี้เป็นครั้งแรก ไม่ต้องสงสัยคำพิพากษาศาลฎีกาเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ได้มากในกาลข้างหน้าต่อไป. . ."

ในคดีดังกล่าวศาลวินิจฉัยว่า ศาลยุติธรรมย่อมทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะทำคำพิพากษาแสดงอำนาจได้ตามแต่จะเห็นสมควร คือ พิพากษาตามความเป็นไปแห่งเรื่อง แม้ยังไม่เกิดเป็นข้อพิพาทกัน แต่เมื่อพิจารณาจากมาตรา 55 กฎหมายก็มิได้กำหนดว่าการใช้สิทธิทางศาลต้องเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติห้ามใช้สิทธิทางศาล การขอให้ศาลแสดงสิทธิทางศาลต้องเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติห้ามใช้สิทธิทางศาล การขอให้ศาลแสดงสิทธิโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามใช้สิทธิทางศาลก็น่าจะทำได้ แต่ในปัจจุบันมาตรา 55 ยังไม่ครอบคลุมไปถึงหลัก declaratory judgment 25

25 จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ภาค 1 ถึง ภาค 3), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2539), หน้า 2.

ดังที่พระยาลัดพลีธรรมปศักร์ได้บันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกา ในเรื่องดังกล่าวนี้ย่อมเห็นว่า ท่านได้เห็นด้วยกับการที่ศาลฎีกาได้นำหลัก declaratory judgment มาใช้ เพราะถือเป็นบรรทัดฐานที่เป็นประโยชน์ต่อไปในภายหน้า ซึ่งปัจจุบันจะเห็นว่ามาตรา 55 มีคุ้มครองคลุมหลัก declaratory judgment เอาไว้ ถ้าพิจารณาในแง่ของหลักการของกฎหมายสมควรหรือไม่ที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยจะรับรองสิทธิของบุคคลในกรณีตามข้อเท็จจริงตามข้อนี้ และบัญญัติให้อำนาจศาลแสดงสิทธิในทางแพ่งในเรื่องเหล่านี้ได้

แม้บทบัญญัติสุดานประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องการดำเนินคดีแพ่งได้แก่ มาตรา 55 * นี้ กรณีจะฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งได้หรือไม่ กรณีจะใช้สิทธิในทางศาลได้หรือไม่ต้องอาศัยมาตรานี้เป็นหลักวินิจฉัยและเมื่อฟ้องร้องหรือใช้สิทธิในทางศาลได้แล้วจะดำเนินคดีแพ่งนั้นอย่าง เป็นคดีที่มีข้อพิพาท หรืออย่าง เป็นคดีที่ไม่มีข้อพิพาท และจะต้องดำเนินการอย่างไรต่อไปก็ต้องอาศัยมาตรานี้เป็นหลักปฏิบัติต่อไปอีกด้วยกัน

ตามธรรมดาเมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลจะต้องใช้สิทธิในทางศาล บุคคลนั้นก็เป็นที่ที่ยื่นฟ้องต่อศาลได้ กล่าวคือ การที่ใครจะยื่นฟ้อง ผู้นั้นจะต้องมีผลประโยชน์เกี่ยวข้อกับการยื่นฟ้องนั้นโดยต้องเป็น เรื่องซึ่งสมควรขอความคุ้มครองสิทธิจากศาลหรือไม่ก็เป็น เรื่องที่ผู้นั้นจะต้องใช้สิทธิทางศาล 26 ดังเช่น

* มาตรา 55 บัญญัติว่า เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคล จะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะ เสนอคดีของตนต่อศาล ส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้

26 หลวงจางูญเนติศาสตร์. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่มที่ 1. (พระนคร : โรงพิมพ์นิพนธ์, 2496), หน้า 16.

การที่บุคคลจะ เสนอคดีต่อศาล เพื่อขอให้แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงหนึ่งแปลงใดนั้น จะต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 กล่าวคือ จะต้องเสนอ เป็นคำฟ้องอันเมื่อมีบุคคลอื่นโต้แย้งสิทธิของตน ซึ่งเรียกว่าคดีมีข้อพิพาทประการหนึ่ง หรือมีความจำเป็นจะต้องใช้สิทธิทางศาลโดยมีกฎหมายสนับสนุนไว้โดยแจ้งชัดอีกประการหนึ่ง ซึ่ง เรียกว่าคดีไม่มีข้อพิพาท ในกรณีหลังนี้จึงจะ เสนอคดีได้โดยทำเป็นคำร้อง ²⁷

มาตรา 55 นี้ เป็นบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจฟ้องทั่วไปในคดีแพ่ง ดังนั้น ผู้ใดจะ เสนอ คดีสู่ศาล ก็ต้องพิจารณาให้ดีเสียก่อนว่า ตามอำนาจฟ้องหรือไม่ การที่จะ เสนอคดีสู่ศาลนั้น จะ ต้องเข้ากรณีหรือหลักเกณฑ์กฎหมายกำหนดไว้อย่างใดอย่างหนึ่งใน 2 ประการนี้ คือ

1. ต้องมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่งหรือ
2. ต้องมีกรณีที่จะต้องใช้สิทธิทางศาล

4.1 ขอบเขตของการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง

ตามที่กล่าวว่า มาตรา 55 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจฟ้องทั่วไปในคดีแพ่ง ข้อพิจารณาเบื้องต้นก็คือว่าการฟ้องความเป็นอำนาจหรือสิทธิ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายบัญญัติว่า "สิทธิ" ซึ่งมีความหมายว่า เป็นอำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองป้องกัน คำว่า "อำนาจ" ตามพจนานุกรมความหมายว่า อำนาจอันชอบธรรม เห็นได้ว่าสิทธินั้นเป็นอำนาจอย่างหนึ่งแต่ เป็นอำนาจอันชอบธรรม และในทางกลับกันอำนาจอันชอบธรรมจึงเป็นสิทธิอย่างหนึ่ง การฟ้อง คดีเพื่อรักษาผลประโยชน์ ๆ คือสิทธิ และเป็นการบังคับให้ต้องปฏิบัติตามความผูกพันซึ่งมีต่อกัน ตามกฎหมาย การฟ้องคดีจึงมีลักษณะอำนาจอย่างหนึ่ง การจะเรียกอำนาจฟ้องหรือสิทธิฟ้อง ความจึงถูกต้องทั้งสองประการ

²⁷ คติพิพากษาศาลฎีกาที่ 995/2497

สิทธิฟ้องความผิดฐานมาจากสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะจัดปิดเป่ากันตราายที่
เกิดขึ้นแก่ตนอาจกระทำโดยพลการเรียกว่ากระทำโดยป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา
68 หรือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1374 หรือขอให้ผู้มีอำนาจจัดปิดเป่าความ
ทุกข์ร้อนให้ ซึ่งวิวัฒนาการมาเป็นการฟ้องความ เมื่อบ้านเมืองเจริญมากจึงมีการบริหารเป็นสัดส่วน
จึงจัดวิธีการบรรเทาทุกข์ทางองนี้ไว้ส่วนหนึ่งต่างหากเรียกว่า อำนาจตุลาการ อันได้แก่ ศาล
ทั้งหลายในปัจจุบัน สิทธิฟ้องความมีมาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ตามสัญชาตญาณนักนิติศาสตร์ บางท่าน
เรียกว่า สิทธิตามธรรมชาติ หรือสิทธิมนุษยชน 28 ซึ่งประกาศบัญญัติสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็
เอาเรื่องนี้มาบัญญัติไว้ในข้อ 8 * การละเมิดสิทธิหลักมูล คือ การโต้แย้งสิทธิตามประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความแพ่ง

กรณีที่บุคคลจะ เริ่มคดีโดยทำเป็นคำฟ้องต่อศาลเป็นคดีมีข้อพิพาทได้นั้น ประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 วางข้อกำหนดว่าจะทำได้เมื่อมีข้อโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของ
บุคคลใดตามกฎหมายแพ่งเสียก่อน การถือเป็นการโต้แย้งสิทธิต้องมีสิทธิตามกฎหมายเสียก่อนซึ่ง
สิทธินั้นหมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้ดังกล่าวแล้ว จึงย่อมหมายความว่ามิใช่เข้ามา
กระทำหรือละเว้นกระทำอันถือได้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธินั้น ๆ มิได้หมายความถึง
กับต้องมีการโต้แย้งกันในเรื่องสิทธินั้น ๆ ดังเช่น สัญญาเช่ารถจักรยาน ผู้เช่ารับมากกว่าจะขาย
แต่ก็คงอยู่ต่อมา ถือได้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิแล้ว ทั้งนี้เป็นการกระทำที่ล่วงละเมิดเข้าไปในขอบ
เขตแห่งสิทธิของผู้ให้เช่าอันถือได้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิของผู้ให้เช่าแล้ว 29 กล่าวคือ การ

28 สติชัย เล็งไธสง, "การฟ้องความ", บทบัญญัติ 23 (มกราคม 2508) :

70-72.

* ข้อ 8 ความว่า "ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติ
ต่อการกระทำอันละเมิด สิทธิหลักมูล ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย"

29 ชาตินทร์ ทรัพย์วิเชียร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2519), หน้า 505-506.

ที่ผู้เช่าอยู่ต่อมาหลังจากสัญญาเช่าระงับเป็นการกระทบกระเทือนกฎหมายแพ่ง สารบัญญัติซึ่งก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องหรือสิทธิฟ้องร้องขึ้น ที่กล่าวถึงสิทธิในทางแพ่งก็เพราะกฎหมายนี้เป็นประมวลกฎหมายก่อตั้งสิทธิส่วนการฟ้องร้องเป็นเรื่องของกฎหมายวิธีสบัญญัติ

การที่จะวินิจฉัยว่าสิทธิและหน้าที่ของบุคคลใดมีประการใดต้องวินิจฉัยตามกฎหมายฝ่ายสารบัญญัติข้อที่ยากและเป็นปัญหาสำคัญที่สุดในเรื่องนี้ คือ กรณีใดจึงจะถือว่ามี การก้าวท้าวเข้ามายุ่งในขอบเขตแห่งสิทธิ จึงขอยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาว่าในเรื่องนั้นมีกฎหมายรองสิทธิอยู่แค่นั้น เพียงใด และการกระทำเช่นนั้นเป็นการล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิแล้วหรือยัง ซึ่งรวมถึงกรณีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษประการใดต้องเป็นไปตามนั้น ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ถือว่ามีข้อโต้แย้งสิทธิ

เรื่องการครอบครอง และสิทธิต่าง ๆ เกี่ยวกับที่ดิน เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 194-195/2488 สองคนซื้อที่ดินคนละแปลง และได้รับที่มาครอบครองตามที่ตั้งใจซื้อแล้ว แต่รับโอนโฉนดไว้กันใบ คนหนึ่งฟ้อง อีกคนหนึ่งขอให้โอนโฉนดตามที่ดินที่ตนรับซื้อว่าถูกต้องได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 516/2488 ในเรื่องอ้างว่าครอบครองปรปักษ์ในที่ดินมีโฉนดเกิน 10 ปีนั้นผู้ครอบครองฟ้องผู้มีชื่อในโฉนดขอให้ศาลแสดงว่าตนมีกรรมสิทธิ์ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1735/2493 ผู้มีกรรมสิทธิ์หรือมีสิทธิครอบครองที่ดินย่อมมีสิทธิฟ้องผู้ที่นำเจ้าพนักงานที่ดินมารังวัดที่นั้น (เพื่อออกโฉนดให้เป็นของผู้อื่น) ได้ โดยฟ้องขอให้ศาลแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่นั้น และห้ามมิให้ผู้นั้นมารบกวนการครอบครองที่นั้นได้ แม้ว่าจะเลยจะกระทำไปตามหน้าที่ราชการ และอาศัยสิทธิของบุคคลที่ 3 ก็ดี ก็เป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะเรียกบุคคลที่ 3 ซึ่งจำเลยอาศัยสิทธินั้นเข้ามาในคดี หากเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องฟ้องบุคคลที่ 3 ซึ่งจำเลยอาศัยสิทธินั้นเข้ามาในคดี หากเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องฟ้องบุคคลที่ 3 ซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับโจทก์ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1805/2493 ประชาชนมีสิทธิตามกฎหมายที่จะยื่นคำร้องขอจับจองที่ดินรกร้างว่างเปล่าได้ เมื่อมีผู้ร้องคัดค้านอ้างว่าเป็นที่ดินของผู้คัดค้าน เป็นเหตุให้ผู้ร้องไม่ได้รับใบเทียบป่าตามกฎหมายผู้ร้องก็มีสิทธิฟ้องร้องผู้คัดค้านซึ่งได้แย้งสิทธิได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 880/2495 ชื่อขายที่ดินกันโดยทำเป็นหนังสือกันเอง ไม่ถูกแบบซึ่งไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายนั้น เมื่อผู้ขายสละสิทธิครอบครองในที่ดินนั้นให้ผู้ซื้อแล้ว พอผู้ซื้อเข้าไปตากถางที่ก็มีผู้อื่นเข้ามาจัดขวางดังนี้ ผู้ซื้อย่อมมีอำนาจฟ้องขอให้ห้ามผู้อื่นมาให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับที่ดินได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1687/2497 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยได้ขายที่ดินมีโฉนด แต่มีชื่อบุตรเป็นเจ้าของให้แก่โจทก์ด้วยปากเปล่า โจทก์ได้ครอบครองเป็นเจ้าของมา 16 ปี บุตรจำเลยคนหนึ่งถึงแก่ความตาย จำเลยจึงไปประกาศขอรับมรดก แม้จำเลยจะต่อสู่ว่าที่ดินเป็นของบุตรจำเลยก็ตาม ก็ถือว่าการกระทำของจำเลยเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องจำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 28/2501 กรมการอาเภอมีหน้าที่ทะนุบำรุงและตรวจตรารักษาทรัพย์สินที่ดินอันเป็นสาธารณะประโยชน์ของแผ่นดิน ย่อมมีอำนาจฟ้องจับใส่ผู้บุกรุกที่เข้ามายึดถือเอาที่ดินนั้นได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 508/2509 ที่ชายทะเลเล่นน้ำท่วมถึงอันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินนั้น เมื่อโจทก์เข้าครอบครองทำประโยชน์มาก่อนจำเลย โจทก์ย่อมมีสิทธิดีกว่าและเมื่อจำเลยเข้าไปรบกวนสิทธิของโจทก์ก็ได้รับความเสียหาย โจทก์ย่อมมีสิทธิฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายและขอให้ระงับการจัดขวางของจำเลยนั้นได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 687/2521 โจทก์เป็นเทศบาลเมือง ซึ่งตาม พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50(2), 35 บัญญัติให้มีหน้าที่จัดให้มีและบำรุงทางบก ทางน้ำ ย่อมมีอำนาจฟ้องจับใส่ผู้บุกรุกทางสาธารณะในเขตเทศบาลของตนได้

เรื่องสิทธิการเช่า และเช่าซื้อ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1008/2506 ผู้ที่เช่าซื้อรถยนต์ที่ชำระค่าเช่าซื้อยังไม่ครบ เมื่อมีผู้มาทวงละเมิดให้รถยนต์เสียหาย ผู้เช่าซื้อย่อมฟ้องได้ เพราะถือว่ามีกรรมโต้แย้งสิทธิเช่า

ชื่อแล้ว (โปรดดูเทียบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 79/2486 ซึ่งวินิจฉัยว่า ผู้รับจ้างซ่อมทรัพย์ไม่มีอำนาจฟ้องผู้ทาละเมิดทรัพย์นั้น)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 19/2491 เจ้าสิทธิจดทะเบียนคลองซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หน้าที่ดินของผู้อื่น เจ้าของที่ดินย่อมมีอำนาจฟ้องขับไล่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1206/2495 และ 640/2510 ตัดสินทานองเดียวกันว่า "ปลูกสร้างโรงเรือนบนถนนหลวงปิดกั้นหน้าที่ดินและบ้านเรือน โรงตลาดของผู้อื่น ท้าให้เขาจัดซื้อไม่สะดวกแก่การไปมาค้าขาย ขาดผลประโยชน์ที่เคยได้ ดังนี้ เขาย่อมมีสิทธิฟ้องให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างที่ปิดกั้นนั้นไป และเรียกค่าเสียหายได้")

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 600/2498 เมื่อโจทก์อ้างมาว่าฟ้องว่า จะเลขชุดเหมืองและยกกันกันน้ำลำห้วยสาธารณะ ให้นำน้ำไหลไปตามปกติ เป็นเหตุให้น้ำจากที่มาได้ไม่ได้อย่างที่เคยมาแต่ก่อน ต้นข้าวจึงเสียหาย เช่นนี้ ย่อมแสดงว่าโจทก์ได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ เนื่องจากการกระทำโดยตรงของจำเลยตามฟ้องโจทก์โจทก์จึงเป็นผู้เสียหายมีสิทธิที่จะนำคดีมาฟ้องได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1890/2514 การดำเนินการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่เป็นสิทธิอย่างหนึ่งเมื่อโจทก์ใช้สิทธินั้นแล้ว หากผู้ใดเข้ามาคัดค้านทำให้การขอประทานบัตรต้องหยุดชะงักลงก็อาจเป็นการรบกวนสิทธิได้

แต่ในขณะที่โจทก์ขอประทานบัตรนั้น ปรากฏว่าโจทก์ยังมิได้มีสิทธิที่ดินที่ขอประทานบัตร ดังนั้น การที่จำเลยบุกรุกที่ดินนั้นจึงยังไม่เป็นการรบกวนสิทธิของโจทก์เกี่ยวกับตัวที่ดินนั้น

เรื่องละเมิด เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 454/2491 เจ้าของนาที่อยู่ทางใต้ของน้ำที่ไหลบ่าลงมา จำต้องรับน้ำที่ไหลบ่ามาจากทางเหนือนี้ตามสภาพปกติ ถ้าบ่กั้นคั้นนาของตนที่สูงขึ้น ท้าให้น้ำไหลบ่าไปไม่ได้ เป็นเหตุให้น้ำทางเหนือนี้ท่วมและท้านาไม่ได้แล้ว เจ้าของนาทางเหนือนี้มีสิทธิฟ้องขอให้เปิดคั้นนาให้น้ำไหลบ่าอย่างสภาพเดิมได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 755/2493 มีผู้ละเมิดทำให้เสียหายแก่องค์หาริมทรัพย์ใน ขณะที่เจ้าของเดิมยังเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นอยู่ แม้ภายหลังจะได้โอนทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้อื่นไปแล้ว ก็ยังมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายแก่ผู้ทละเมิดนั้นได้

เรื่องสัญญาติ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1477/2496 คนที่มีสัญชาติไทย แต่ไปอยู่ต่างประเทศเสีย ตั้งแต่เล็ก ๆ ครั้นโตขึ้นจึงเดินทางเข้ามาในประเทศไทย พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ำยยินยอมให้ผู้ผู้นั้นอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยถือว่าเป็นคนต่างด้าว ดังนี้ ผู้ผู้นั้นมีสิทธิฟ้อง กระทรวงมหาดไทยเป็นจำเลยขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองดังกล่าวได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ถือว่ายังไม่มีข้อโต้แย้งสิทธิ

เรื่องการครอบครอง และสิทธิต่าง ๆ เกี่ยวกับที่ดิน เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1344/2482 โจทก์ได้การจำยอมเหนืออสังหาริมทรัพย์ของ จำเลยมาโดยทางนิติกรรม โจทก์ต้องเป็นผู้บอกจดทะเบียนการจำยอมนั้นต่อพนักงานของ เจ้าหน้าที่เอง หากแต่เป็นหน้าที่ของจำเลยผู้เป็นหน้าที่ของจำเลยผู้เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์นั้นไม่

โจทก์ได้การจำยอมเหนืออสังหาริมทรัพย์ของจำเลยไม่ใช้โดยทางนิติกรรม โจทก์ ยังไม่มีสิทธิฟ้องขอให้ศาลบังคับจำเลยให้ยอมจดทะเบียนการจำยอมเหนือทรัพย์สินนั้น ในเมื่อโจทก์ ยังมิได้ไปขอจดทะเบียน หรือปรากฏว่าจำเลยแสดงการยินยอม จัดขวาง หรือทำผิดต่อ การจำยอมอย่างใดอันเป็นมูลที่โจทก์จะยกขึ้นฟ้องได้ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 (โปรดดูเทียบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 516/2488)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 651/2492 โจทก์ฟ้องว่าเจ้าของที่ดินให้โจทก์อาศัยทำกิน านที่ดิน จำเลยมาจัดขวางไม่ให้โจทก์ทำมาในที่นี้ ขอให้สั่งห้ามจำเลยไม่ให้มาเกี่ยวข้อง ดังนี้ สิทธิครอบครองที่ดินยังคงอยู่แก่เจ้าของ โจทก์เป็นได้อย่างมากก็เพียงผู้ยึดถือว่าให้อยู่

ในฐานะผู้แทนผู้ครอบครองตาม บพพ. มาตรา 1381 เท่านั้น โจทก์ไม่มีทรัพย์สินอย่างใดใน
ที่ดินนั้น เมื่อเจ้าของไม่ได้เข้ามาเป็นโจทก์ร่วม โจทก์ก็ไม่มีอำนาจฟ้องคดีนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 924/2493 จำเลยสร้างสะพานข้ามคูสาธารณะขึ้นใหม่แทน
สะพานเก่า ได้สร้างตามแนวสะพานเก่า ซึ่งสาธารณะชนใช้มานานหลายสิบปีแล้ว แม้จำเลย
จะเพิ่งสร้างขึ้นใหม่เพียง 2-3 ปี เพราะสะพานเก่าชำรุดแล้ว และแม้ปรากฏว่าเชิงสะพานลำ
เข้าบานเขตโฉนดของโจทก์ 2 เมตรเศษ โจทก์ก็ไม่มีสิทธิฟ้องจำเลยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1893/2493 พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457
มาตรา 123 นั้นหาได้ให้อำนาจแก่กรรมการอำเภอที่จะฟ้องร้องในนามของตนเองเกี่ยวกับกุศล
สถานได้ไม่ เป็นแต่ให้คอยช่วยเหลือผู้ปกครองรักษากุศลสถานเท่านั้น ฉะนั้น กรรมการอำเภอ
จึงไม่มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องขับไล่บุคคลออกจากกุศลสถาน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1506/
2503 ตัดสินอย่างเดียวกัน)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1627/2494 โจทก์ได้สิทธิเช่าตึกแถว 16 ห้องแล้วแบ่งให้
ผู้อื่นเช่าเสีย 2 ห้องโดยที่ผู้ให้เช่าสัญญากับผู้ให้เช่าเองโดยตรง ภายหลังผู้ให้เช่าเช่า
โจทก์จึงเข้าทำสัญญาเช่าห้อง 2 ห้องนั้นกับผู้ให้เช่าใหม่ แต่ปรากฏว่าจำเลยอยู่ห้อง 2
ห้องนั้นตั้งแต่เมื่อผู้อื่นเช่าดังกล่าวและไม่ยอมออก ดังนี้ โจทก์ยังไม่มีสิทธิฟ้องขับไล่จำเลย
แต่เป็นเรื่องของผู้ให้เช่าจะต้องฟ้องจำเลยเอง (โปรดดูเทียบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 633/2515
ซึ่งมีข้อเท็จจริงมากกว่านี้ศาลจึงถือว่ามีข้อโต้แย้งสิทธิแล้ว)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 536/2500 โจทก์ต้องการจะแบ่งแยกที่ดินส่วนหนึ่งซึ่งศาล
พิพากษาคดีถึงที่สุดว่าเป็นของจำเลยออกไปเสียจากโฉนดของโจทก์ ก็เป็นเรื่องของโจทก์เอง
ไม่ได้เกี่ยวข้องกับจำเลย คดีของโจทก์ยังไม่มีการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ระหว่าง
โจทก์กับจำเลย โจทก์ยังไม่มีสิทธิที่จะมาฟ้องจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
มาตรา 55

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1951/2500 จำเลยปลูกตึกแถวชิดตึกแถวของโจทก์โดยได้
รับอนุญาตจากเทศบาล แม้จะเป็นการผิดเทศบัญญัติ แต่ถ้ามิได้ละเมิดสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์
ก็ไม่มีสิทธิฟ้องขอให้รื้อถอน เพราะเทศบัญญัติที่ห้ามมิให้ปลูกสร้างชิดแนวเขตนั้นมิได้บัญญัติขึ้น
เพื่อคุ้มครองสิทธิของโจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 46/2505 ผู้ที่เช่าเฉพาะอาคาร ไม่ได้เช่าที่ดินย่อมไม่มีสิทธิ
ฟ้องขับไล่ผู้เช่าค้ำหรือออกจากที่ดิน

เรื่องละเมิด และเรียกค่าเสียหาย เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 79/2486 คนขับรถยนต์ของจำเลยได้ชนรถของคนอื่นที่จอดกั
รับจ้างซ่อม และยังไม่ได้มอบคืนเจ้าของ กรณีเช่นนี้โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายเพราะ
โจทก์มิใช่ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิ

กรณีทะเลาะเบาะแว้งต่อทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของผู้ที่มิใช่เจ้าของนั้น ต้องดูว่าผู้ครอบ
ครองนั้นมีสิทธิที่จะได้ใช้หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นเลย เช่น ผู้รับฝากทรัพย์สินนั้นไว้ ผู้รับ
จ้างซ่อมทรัพย์สินนั้น หรือผู้ที่มีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินนั้นเท่านั้น เช่นนี้ เมื่อมีการทะเลาะเบาะแว้งทรัพย์สินนั้น
เสียหาย ย่อมถือว่าเจ้าของทรัพย์สินเท่านั้นที่ถูกโต้แย้งสิทธิ ผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินนั้นไว้หาได้ถูก
โต้แย้งสิทธิใดๆ ดังนั้นจึงไม่มีอำนาจฟ้องผู้ทะเลาะเบาะแว้ง

แต่กรณีผู้ครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่นว่าไม่มีสิทธิที่จะได้ใช้หรือได้รับประโยชน์จาก
ทรัพย์สินนั้นด้วย เมื่อมีการทะเลาะเบาะแว้งทรัพย์สินนั้นเสียหาย จนผู้ครอบครองไม่อาจจะได้ใช้หรือได้
รับประโยชน์ได้ตามปกติ เช่นนี้ ผู้ยืมหรือผู้เช่า หรือผู้เช่าซื้อ เป็นต้น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่
1008/2506 และ 1068/2509)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1557/2505 จำเลยประกอบกิจการแพปลาโดยมิได้รับอนุญาต
และเสียค่าธรรมเนียม ย่อมมีความผิดตามพระราชบัญญัติ จัดระเบียบกิจการแพปลา พ.ศ. 2496
มาตรา 29, 38 ซึ่งเป็นบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนทางอาญาอยู่แล้ว ฉะนั้น กรมประมงจะฟ้องร้องทาง
แพ่งเรียกค่าเสียหายหรือค่าธรรมเนียมประกอบกิจการแพปลาตามที่กฎหมายกำหนดอัตราไว้จาก
จำเลย โดยอ้างว่าจำเลยประกอบกิจการแพปลาโดยมิได้รับอนุญาตและไม่ได้เสียค่าธรรมเนียม
ทำให้กรมประมงเสียหายขาดรายได้ซึ่งควรจะได้รับค่าธรรมเนียมตามที่พระราชบัญญัติ ดังกล่าว
กำหนดอัตราไว้หาได้ไม่

เรื่อง ภาษี เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 355/2492 เมื่อยังไม่มีการประเมินภาษี ผู้ที่จะต้องเสียภาษีจะนำคดีเกี่ยวกับภาษีนั้นมาฟ้องร้องต่อศาลที่เดียวไม่ได้ ถือว่ามาชำระหนี้จะฟ้องได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55

เรื่อง มรดก เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 268-269/2493 การที่มีผู้รับประกาศอรับมรดกของเจ้ามรดกนั้น ไม่เป็นการโต้แย้งสิทธิของเจ้าหนี้กองมรดก เพราะแม้จะรับมรดกได้ก็ต้องเอามาใช้หนี้เจ้าหนี้กองมรดก และเมื่อในฟ้องไม่ปรากฏว่าผู้ฟ้องอ้างว่าเป็นทายาทรับประกาศอรับมรดกนั้นได้โต้แย้งสิทธิของโจทก์แล้ว โจทก์จึงยังไม่มียุทธมาฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4/2505 บานาญตททอดมาชำระทรัพย์สินที่ผู้ตายมีอยู่ขณะตาย จึงไม่เป็นมรดกฉะนั้น การที่ผู้จัดการมรดกฟ้องศาลให้พิพากษาให้ตนมีสิทธิเรียกบานาญตททอดมาจัดการมรดกจึงปราศจากมูลตามกฎหมายที่จะอ้างอิง

เรื่อง หุ้นส่วน บริษัท เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 979/2494 ในเรื่องผู้ชำระบัญชีซึ่งศาลตั้งในกรณีเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญได้จดทะเบียน ได้ทำค้ำชขาดและทำบัญชีงบดุลของห้างหุ้นส่วนนั้น ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ใดอื่นจะมาร้องขอให้ศาลเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ เพราะยังไม่มีสิทธิโต้แย้งอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 กล่าวคือ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดยังมิได้ถูกฟ้องเรียกหนี้ตามค้ำชขาดหรือตามบัญชีแต่อย่างใด จึงไม่มีสิทธิที่จะมาร้องต่อศาล (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1140/2499 ตัดสินในแนวเดียวกัน)

4.2 การใช้สิทธิทางศาลของประเทศไทยในปัจจุบัน

การเสนอและการดำเนินคดีไม่มีข้อพิพาทนั้น มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 188 แต่กรณีอย่างใดจึงจะเสนอเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทได้นั้น มาตรา 188 หาได้บัญญัติอธิบายหรือจำกัดไว้ไม่ ฉะนั้นจึงต้องมาพิจารณาเพราะเหตุตามบทบัญญัติอันว่าด้วยการเสนอคดีต่อศาล คือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55

กล่าวคือ แม้กรณีจะไม่มีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่เลขคดี แต่ก็เป็นเรื่องซึ่งจะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดโดยมีกฎหมายรับรองก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ขอสิทธิจากศาลเสียก่อน³⁰ ซึ่งมีคำพิพากษาศาลฎีกาอธิบายคำว่า "จะต้องใช้สิทธิทางศาล" หลายฎีกา ดังเช่นคำอธิบายว่า การได้สัญชาติไทยได้ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ ไม่ใช่โดยคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล³¹ เพราะฉะนั้นแล้วใครที่สงสัยอะไรก็จะมาร้องขอต่อศาลกันทั้งนั้น ซึ่งเป็นการผิดตัวบทกฎหมายและเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 แต่จะขณะคดีหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง จึงขอยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาว่ากฎหมายรับรองสิทธิอยู่แค่ไหน เพียงใด และกฎหมายรับรองสิทธิแล้วหรือยัง ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาการใช้สิทธิทางศาล

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1317/2495 (นายจวนเส็ง แซ่ฉิม ผู้ร้อง) ได้วินิจฉัยอธิบายการเสนอคดีไม่มีข้อพิพาทต่อศาลว่าอย่างละเอียดในคดีนั้น ผู้ร้องขอขึ้นคำร้องขอว่า ผู้ร้องขอมีสัญชาติไทย ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456 และ พ.ศ. 2495 เมื่อครั้งพนักงาน

³⁰ หลวงจางรุณเนติศาสตร์. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, หน้า 64.

³¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1317/2495

เจ้าหน้าที่สำรวจททกะ เป็นคนต่างด้าวเมื่อเริ่มแรกนั้น บิดาผู้ร้องขอได้แจ้งว่าผู้ร้องขอเกิดใน ประเทศจีน จะโดยประสงค์ให้ผู้ร้องขอพ้นการเกณฑ์ทหารหรือเพราะเหตุใด ผู้ร้องขอไม่ทราบ เจ้าพนักงานจึงออกใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวให้ผู้ร้องขอยึดถือตลอดมา ตามพระราชบัญญัติ การทะเบียนคนต่างด้าวไม่มีบทมาตราใดที่พนักงานเจ้าหน้าที่โดยลำพังเองจัดมา เพิกถอนทะเบียน คนต่างด้าวที่ทำไว้โดยผิดพลาดเป็นระยะ ผู้ร้องขอจึงจำเป็นต้องขออำนาจศาลสั่ง จึงขอให้ศาลมี คำสั่งแสดงว่า ผู้ร้องขอเป็นบุคคลสัญชาติไทย

ศาลแพ่งมีคำสั่งไม่รับคำร้องขอและศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

ผู้ร้องขอฎีกาต่อมา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 188 เป็นบท บัญญัติว่าด้วยการฟ้องและดำเนินคดีไม่มีข้อพิพาทแต่กรณีใดจะฟ้องได้หรือไม่ เป็นบทบัญญัติของ มาตรา 55 กล่าวคือต่อเมื่อมีสิทธิฟ้องตามมาตรา 55 แล้ว จึงจะใช้มาตรา 188 ในเมื่อ เป็นคดีไม่มีข้อพิพาทจะนั้นคดีนี้ ข้อวินิจฉัยจึงมีตามมาตรา 55 หาใช่ตามมาตรา 188 ไม่ ตามมาตรา 55 สิทธิฟ้องร้องเกิดได้จากสองกรณี คือเมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือ หน้าที่ตามกฎหมายแห่งกรณีหนึ่ง เมื่อจะต้องใช้สิทธิในทางศาลอีกกรณีหนึ่ง

ที่ผู้ร้องขอฎีกาว่า เป็นเรื่องใช้สิทธิทางศาลนั้น การใช้สิทธิทางศาลดังกล่าวกำหนดไว้ ในมาตรา 55 ไม่ใช่เป็นเรื่องที่การต้องการจะใช้สิทธิก็ใช้ได้ตามอำเภอใจ แต่มาตรา 55 กล่าวว่าเมื่อบุคคลใดจะ "ต้อง" ใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดี ฯลฯ ซึ่งหมาย ความว่าเป็นกรณีจำเป็นที่จะต้องมาขอสิทธิจากศาล เช่น คนวิกลจริตจะเป็นคนไร้ความสามารถ ใดก็ต้องให้ศาลสั่งตามที่บัญญัติว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 วรรคซึ่งมีว่า บิดามารดาของผู้เยาว์ประสงค์จะเป็นผู้ปกครองของผู้เยาว์ หากไม่มีพิธีกรรมแต่งตั้งไว้โดย ถูกต้อง ก็ต้องมาร้องขอต่อศาลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1556 เมื่อศาลตั้ง แล้วจึงจะเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ตามกฎหมายได้ดังนี้ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นกรณีจำเป็นทั้งสิ้น การ ที่ผู้ร้องขอจะมีสัญชาติอะไรนั้นอยู่ที่กฎหมายว่าด้วยสัญชาติ หาใช่อยู่ที่กฎหมายว่าด้วยทะเบียนคน ต่างด้าวไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าผู้ร้องขอเป็นคนไทย การที่พนักงานเจ้าหน้าที่ออกทะเบียน

ต่างด้าวให้ผู้ร้องขอ หากได้ทำให้ผู้ร้องขอเปลี่ยนสัญชาติไปมา การจดทะเบียนต่างด้าวย่อมเป็น แต่เพียงหลักฐานชั้นหนึ่งเท่านั้นว่าผู้จดทะเบียนเป็นคนต่างด้าว แต่สัญชาติที่แท้จริงย่อมอยู่กับกฎหมายว่า ด้วยสัญชาติ หากจำเป็นจะต้องมีการแสดงของศาลว่า จึงไม่ชอบที่จะต้องใช้สิทธิทางศาล ตามมาตรา 55 เพราะการได้สัญชาติไทยได้ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไม่ใช่ว่าโดยคำพิพากษา หรือการคำสั่งของศาล หากจะว่าเพราะไม่รู้แจ้งจึงขอให้ศาลแสดงก็ต้องอธิบายว่า มีเหตุอัน ใดเล่าที่จะต้องแสดงมีใครได้ยังสิทธิอันทำให้เป็นข้อเดือดร้อนหรือ มิฉะนั้นแล้วครุฑสงสัย อะไรก็จะมาร้องขอต่อศาลกันทั้งนั้น เป็นการผิดทั้งด้วยบทและเจตนารมณ์ของมาตรา 55 ผู้ ร้องฎีกาว่า การที่ผู้ร้องขอไม่เป็นคนต่างด้าว แต่มีการออกบัพทะเบียนต่างด้าวให้ ก็เท่ากับผู้ร้อง ขอถูกทางการโต้แย้งว่าเป็นคนต่างด้าว นั้น ผู้ร้องขอกล่าวในคำร้องขอเองว่าการที่ทางการ ออกบัพทะเบียนต่างด้าวให้ นั้น ก็โดยบิดาผู้ร้องขอดำเนินการให้เป็นเช่นนั้น หากพนักงาน เจ้าหน้าที่ยื่นออกให้เองไม่ อีกประการหนึ่ง หากผู้ร้องขอถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิ ก็ขอที่จะ ดำเนินการฟ้องร้องผู้โต้แย้งสิทธิตน เป็นคดีมีข้อพิพาท หากจะกรณีจะดำเนินการคดีมีข้อพิพาทว่า มี ข้อพิพาทภายใน

(หลวงจารุณเนติศาสตร์ พระมกุฎราชกุมาร พระชนนทพระชา)

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น เป็นเรื่องของการร้องขอสัญชาติไทย ซึ่งศาลฎีกา ได้วางแนวทางในเรื่องดังกล่าวว่า สัญชาติที่แท้จริงย่อมอยู่กับกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ จึงไม่ชอบ ที่จะใช้สิทธิทางศาลตามมาตรา 55 หากผู้ร้องถูกโต้แย้งสิทธิ ย่อมจะฟ้องเป็นคดีมีข้อพิพาทได้ (เทียบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1477/2496 และ 811/2497)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1197/2492 (นายต๋อ บัวสูง กับพวก ผู้ร้อง)

ผู้ร้องยื่นคำร้องต่อศาล ขอให้ไต่สวน และมีคำสั่งแสดงว่าที่ดินไม่มีหนังสือสำคัญ สำหรับที่ดิน เนื้อที่ประมาณ 300 ไร่เศษ ซึ่งผู้ร้องได้เข้าครอบครองสิ่งปลูกสร้างมา 20 ปีเศษ เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ร้อง และขอให้ศาลมีคำสั่งไปยังหอทะเบียนที่ดิน ให้ทำการรังวัดสอบเขต ออกหน้าโฉนดให้กับผู้ร้อง

ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับคำร้อง ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

ผู้ร้องฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ตามคำร้องของผู้ร้องกล่าวว่ ที่ดินนั้นไม่มีหนังสือสำคัญสำหรับ
 ที่ผู้ร้องได้เข้าครอบครองสิ่งปลูกสร้างขึ้น แสดงว่าที่ดินนั้นเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณ
 สมบัติของแผ่นดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (1) ที่สาธารณสมบัติของ
 แผ่นดินชนิดนี้ บุคคลจะได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ได้ก็เฉพาะแต่การกระทำตามกฎหมายที่ดิน ดังที่ได้มีบท
 บังคับไว้ในมาตรา 1334 กฎหมายที่ดินดังกล่าวนี้ ก็ได้มีปรากฏเป็นบทบัญญัติออกโฉนดที่ดินเป็นลำดับ
 มาจนถึงฉบับที่ 7 พ.ศ. 2486 วางวิธีการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินรกร้างว่างเปล่าไว้โดยเฉพาะ
 ในทางขออนุญาตจับจอง หรือทางจัดการนาขึ้นทะเบียน และรับหนังสือสำคัญสำหรับที่ทาง
 พนักงานเจ้าหน้าที่เท่านั้น กรณีดังเช่นของผู้ร้องนี้ ก็ได้มีมาตรา 13 และ 15 แห่งพระราชบัญญัติ
 ออกโฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2486 บังคับไว้แล้ว ส่วนการได้กรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์
 โดยทางอายุความได้สิทธิตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1382 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น
 อสังหาริมทรัพย์นั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่บุคคลมีกรรมสิทธิ์อยู่ก่อนแล้วมาตรา 1382 นั้น จึงได้บัญญัติไว้
 โดยชัดเจนว่า "บุคคลใดครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่น" สาธารณสมบัติของแผ่นดินหาใช่ทรัพย์สิน
 ของผู้อื่นไม่ หากเป็นแต่ทรัพย์สินของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์
 ร่วมกัน บทบัญญัติของพระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2486 ประกอบกับกฎ
 กระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 1 มกราคม 2486 ที่วางวิธีการให้ผู้ขอจดทะเบียนการได้มาซึ่ง
 กรรมสิทธิ์ที่ดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 ให้ต้องยื่นคำขอพร้อมด้วย
 คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้น ก็มีความปรากฏชัดเจนอยู่แล้วในมาตรา 14 แห่งพระราช
 บัญญัติและในข้อ (ก) แห่งกฎนั้นว่าเป็นวิธีการสำหรับการได้มาซึ่งที่ดินที่มีหนังสือสำคัญแสดง
 กรรมสิทธิ์แล้วเท่านั้น หาใช่เรื่องสำหรับที่รกร้างว่างเปล่า ไม่มีหนังสือสำคัญซึ่งมีกฎหมายบังคับ
 ไว้ชัดเจนดังกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้นไม่

ฉะนั้น คำร้องของผู้ร้อง จึงเป็นคำร้องซึ่งแสดงอยู่แน่นอนว่าผู้ร้องไม่มีสิทธิอย่างใด
 ที่จะขอให้ศาลสั่งบังคับให้ตามคำขอได้ จึงพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์

(นายประบูล สุวรรณศรี พระมณเฑียรวิมลสาร พระคุณทัตธนาธิบดี)

ตามคำพิพากษาฎีกาข้างต้น การจะได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ โดยทาง
 อายุความตาม ป.พ.พ. มาตรา 1382 และการได้มาตามกฎหมายที่ดิน ในกรณีของที่ดิน

สาธารณสมบัติของแผ่นดิน ไม่สามารถจะโอนเป็นกรรมสิทธิ์ให้บุคคล เพราะสาธารณสมบัติ ใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ จึงไม่เข้ากรณีที่จะต้องใช้สิทธิทางศาล (เทียบคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1132/2495 และ 1805/2494)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1727/2492 (นางสง่า เลหาทะกาญจน์ โจทก์ นายสืบศักดิ์ บุญยะอุบลพันธ์กับพวก จำเลย) วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ว่า การที่เจ้าของที่ดิน (มีโฉนด) จะมาขอให้ศาลสั่งแสดงว่าที่ดินแปลงใดเป็นกรรมสิทธิ์ของตนโดยเด็ดขาดทั้งสิ้น โดยปราศจากทางเดินสาธารณะนั้น ย่อมทำไม่ได้ แม้แต่จะเสนอเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท เมื่อจะต้องใช้สิทธิทางศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ฉะนั้นการที่เจ้าของที่ดินจะเรียกบุคคลใดเข้ามาในคดีเป็นจำเลย เพราะบุคคลนั้นเคยเป็นผู้แสดงอาการโต้แย้งสิทธิของเจ้าของที่ดิน ก็ย่อมกระทำไม่ได้

(นายประมูล สุวรรณศรี พระยาเลขาภิบาลกรมวิทักษณ์ พระมนูกันย์วิมลสาร)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 811/2497 (นายการุณดาสิงห์ ชามารา ผู้ร้อง) วินิจฉัยยืนยันหลักในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1317/2495 ว่า ผู้ร้องจะร้องขอให้ศาลแสดงว่าผู้ร้องมีสิทธิขาดโดยอย่างคดีไม่มีข้อพิพาทไม่ได้ เพราะมิใช่เป็นเรื่องที่จะต้องใช้สิทธิทางศาล

(พระดุลทิพย์ทณานันติ พระนนทประชา พระดุลยพากย์สุวมิณฑ์)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1132/2495 (นายสหัส รุ่งทาง ผู้ร้อง) ผู้ร้องยื่นคำร้องว่ามีบุคคลผู้มีชื่อได้รับอนุญาตให้จับจองที่ดินแปลงหนึ่ง แต่ไม่ได้เข้าทำทะเบียนโอนที่ดิน ผู้ร้องจึงได้เข้าทำรั้วรอบที่ดิน ปลุกพืชยืนต้นและล้มลุก ขุดบ่อปลา ทำนามาตามลำดับ จนมีค้ำทำทะเบียนเพิ่มเติมตามเนื้อที่หมดแล้ว โดยผู้จับจองมิได้ทักท้วงว่ากล่าวประการใด เนื่องจากผู้ร้องมิได้รับอนุญาตให้จับจองที่ดินแปลงนี้ จึงไม่สามารถขึ้นทะเบียนหรือรับโอนจากผู้ขอจับจองได้ จึงขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงว่าผู้ร้องได้สิทธิครอบครองในที่ดินแปลงนี้โดยทางปริบักษ์กับผู้ได้รับมอบหมาย

ศาลชั้นต้นสั่งยกคำร้อง และศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

ผู้ร้องฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ไม่มีผู้ใดโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของผู้ร้องตามกฎหมายแพ่ง หรือมีความจำเป็นอย่างไรที่ผู้ร้องจะใช้สิทธิทางศาล ผู้ร้องจึงมาร้องขอให้ศาลแสดงสิทธิไม่ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 จึงพิพากษายืน

(หลวงทรงนิตินทร์ พระมนูกันย์วิมลสาร พระนนทประชา)

แต่อย่างไรก็ตาม คดีที่ไม่มีข้อพิพาทหากมีผู้ร้องคัดค้านเข้ามา ศาลก็จะสั่งว่าคดีกลายเป็นมีข้อพิพาททำให้เสียค่าธรรมเนียม และดำเนินคดีอย่างคดีข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1805/2494 (นายเนียม หงษา ผู้ร้อง นางสาวปาน มรกน กับพวก ผู้ร้องคัดค้าน) วินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2486 มาตรา 14 และกฎกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ข้อ 1 ว่า ผู้จดทะเบียนการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินที่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์แล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 ต้องยื่นคำขอต่อเจ้าพนักงานที่ดินพร้อมด้วยคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล แสดงว่าตนมีสิทธิในที่ดินนั้น ฉะนั้นการที่ผู้ครอบครองที่ดินจนได้กรรมสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 แล้ว แม้ที่ดินนั้นจะมีชื่อผู้อื่นในโฉนด ผู้ครอบครองก็ย่อมจะยื่นคำร้องต่อศาล อย่างคดีไม่มีข้อพิพาท ขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงว่าตนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้น ได้โดยไม่มีเจาเป็นต้องฟ้องผู้มีชื่อในโฉนดนั้นเป็นเจาเลยอย่างคดีมีข้อพิพาท แต่ถ้าผู้มีชื่อในโฉนด ร้องคัดค้านเข้ามาศาลก็ย่อมสั่งว่าคดีกลายเป็นมีข้อพิพาททำให้เสียค่าธรรมเนียม และดำเนินคดี อย่างคดีมีข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 188 ข้อ (4)

(พระมณเฑียรวิมลสาร พระนนทประชา หลวงวิเทศจรยารักษ์)

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว การที่ศาลสั่งว่าคดีกลายเป็นมีข้อพิพาทเพราะมีผู้ร้องคัดค้านเข้ามาในคดีนั้น มีนักนิติศาสตร์บางท่านไม่เห็นด้วยในข้อวินิจฉัย กล่าวคือ ท่านกล่าวว่า แนวความคิดและหลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คือ ผลประโยชน์ของเอกชนมิใช่ส่วนรวมอยู่ที่ความพอใจของเขามีความเสมอภาคในการต่อสู้คดี การมีข้อพิพาทคือ

* ที่มิได้ยื่นคำพิพากษาศาลฎีกา มากกล่าวตามลำดับปีก่อนแกะนั้น ก็เนื่องจากคำพิพากษาศาลฎีกาเหล่านั้น แต่ละเรื่องก็มีข้อวินิจฉัยอธิบายไว้ต่างกัน ฉากกล่าวตามลำดับปี ก็อาจจะได้คำอธิบายไม่ต่อเนื่องกัน จึงได้จัดลำดับเรื่องในคำพิพากษาศาลฎีกาให้ต่อเนื่องกันเพื่อจะได้อ่านเข้าใจติดต่อกันโดยตลอด

มีการโต้แย้งสิทธิของตนในประเด็นเศรษฐกิจ ต่างหน่วยงานหลักฐานให้ศาลซึ่งน้ำหนักกว่าน้ำหนัก
 พยานหลักฐานครมากกว่ากัน แต่หากเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท คือ ไม่มีคู่ความอีกฝ่าย เป็นคดีที่
 ขอให้รัฐ(ศาล)รับรองสิทธิหรือกำหนดสิทธิ เรียกว่า คดีแห่งมหาชน คือ รัฐ ศาลกับเอกชน
 เป็นระบบตัดสินหาความจริง หากมีผู้ร้องคัดค้านดังคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น ก็ถือเป็นคดีอีก
 ส่วนซึ่งต้องรวมการพิจารณา รัฐ (ศาล) ต้องพิสูจน์ผู้ร้องขอก่อนว่า ครบองค์ประกอบที่กฎหมาย
 บัญญัติไว้ นักนิติศาสตร์ให้ความเห็นว่า สำหรับประเทศไทย รัฐ (ศาล) เอาน้ำหนักพยานของ
 ผู้ร้องขอและผู้คัดค้านมาชั่งน้ำหนักซึ่งไม่ถูกต้อง ควรให้พิสูจน์ความจริงทุกคนในคดีที่มีการร้อง
 คัดค้านเข้ามาในคดี 32

จากปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เกิดแนวคิดว่า หากคู่ความหรือคู่สัญญาเกิดสงสัย
 ในต่อความสัญญาว่ามีความแท้จริงอย่างไร จะขอให้ศาลชี้ขาดความหมายได้หรือไม่ กล่าวคือ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 นั้นได้บัญญัติให้มีการเสนอคดีต่อ
 ศาลได้ 2 ทางเท่านั้น คือฟ้องเป็นคดีมีข้อพิพาทได้เมื่อมีข้อโต้แย้งสิทธิอย่างหนึ่ง กับร้องขอ
 เป็นคดีไม่มีข้อพิพาทเมื่อมีกฎหมายสารบัญญัติสนับสนุนให้ร้องได้อีกอย่างหนึ่งเท่านั้น ส่วนกรณี
 อื่น ๆ นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 มิได้บัญญัติให้อำนาจภาคีมาสู่
 ศาลได้ ดังนั้น ในกรณีที่ยังไม่ได้มีการโต้แย้งสิทธิ และไม่มียกกฎหมายบัญญัติสนับสนุน จึงไม่อาจ
 นำคดีมาสู่ศาลได้ เช่น ผู้ที่ทาสัญญาต่อกัน ยังมิได้มีการผิดสัญญาแต่อย่างใดจึงยังไม่มีข้อ
 โต้แย้งสิทธิ แต่คู่สัญญาเกิดสงสัยในต่อความสัญญาว่ามีความแท้จริงอย่างใด เช่นนี้ คู่สัญญา
 จะนำคดีมาขอให้ศาลอธิบายและชี้ขาดความหมายของสัญญานั้นหาได้ไม่ หรือบุคคลใดสงสัยว่า
 เอกสารใดเป็นเอกสารแท้จริงถูกต้องหรือไม่ จะนำคดีมาสู่ศาลให้ศาลชี้ขาดถึงความถูกต้องแท้จริง
 แห่งเอกสารนั้นก็ไม่ได้เช่นกัน วิธีดังกล่าวนี้เองที่เรียกว่าการขอให้ศาลมีคำสั่งแสดงสิทธิในทาง

32 คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คำบรรยาย 710758, 31 สิงหาคม 2539.

แห่งของบุคคล (declaratory judgment) ซึ่งมีกฎหมายของต่างประเทศบางประเทศบัญญัติให้ทำได้ เช่น อังกฤษ จีน เกาหลี เยอรมัน เป็นต้น แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ของไทยเรามีได้บัญญัติอนุญาตไว้ จึงไม่อาจทำได้

มีผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านเห็นว่า สมควรที่จะให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งแสดงสิทธิในทางแพ่งดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของอังกฤษที่เรียกว่า "DECLARATORY JUDGMENT" เพราะหลักกฎหมายนี้จะช่วยทำให้บุคคลได้รู้ถึงขอบเขตแห่งสิทธิและหน้าที่ของตนและปฏิบัติตามได้ถูกต้องอันเป็นการ "ตัดไฟแต่ต้นลม" มิให้เกิดกรณีพิพาทขึ้นในภายหลัง 33

เพราะนโยบายแท้จริงของศาลก็คือ ให้ความประชาชนทุกคนไม่ได้รับความเสียหายเป็นการดีที่สุดดังนั้นถ้ากรณีเกิดความเสียหายขึ้นมาแล้วแต่ละฝ่ายก็ไม่อยากที่จะเป็นฝ่ายเสียหายเปรียบ แต่ถ้าเจรจากันตั้งแต่ต้นความเสียหายก็ยังไม่เกิดขึ้น มิใช่กรณีเกิดความเสียหายขึ้นมาแล้วศาลเป็นผู้ชี้ว่าฝ่ายใดเป็นผู้รับผิดชอบเพราะบทบาทของศาลนั้นไม่ควรวางเฉย (passive) แต่บทบาทของศาลในปัจจุบันต้องเป็นเชิงรุก (active) คือ เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น บรรเทาทุกข์ให้ประชาชนมากขึ้น ถือเป็นบริการอย่างหนึ่ง เพราะศาลจะต้องมีจิตวิญญานมวลชน เพื่อให้ประชาชนรู้สึกได้ว่า ศาลสามารถบรรเทาทุกข์ของประชาชนได้ จึงเป็นปัญหาที่น่าค้นคว้าวิจัยต่อไปว่าประเทศไทยควรนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปมาปรับใช้หรือไม่อย่างไร

33 ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, หน้า 527.

4.3 บทวิเคราะห์อำนาจฟ้องคดีแพ่งของประเทศไทย

เราสามารถกล่าวได้ว่าอำนาจฟ้องคดีแพ่งของไทยนั้น แยกพิจารณาได้ 2 กรณี คือ กรณีมีข้อโต้แย้งในเรื่องสิทธิและหน้าที่ในทางแพ่ง โดยฟ้องเป็นคดีที่มีข้อพิพาท และกรณีมีความจำเป็นที่จะต้องใช้สิทธิทางศาล โดยฟ้องเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท ซึ่งการฟ้องคดีทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวนี้ จะต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่มีกฎหมายสารบัญญัติรับรอง

กฎหมายสารบัญญัติคือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลทั้งทางแพ่งและทางอาญา เป็นกฎหมายขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม โดยผู้เขียนขอวิเคราะห์แต่ในกรณีกฎหมายที่มีผลในทางแพ่งเท่านั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นกฎหมายเอกชน คือกฎหมายที่บัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ ความเกี่ยวข้องระหว่างเอกชนต่อเอกชน โดยบัญญัติสิทธิและหน้าที่ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม จึงแยกพิจารณาคือ

กรณีที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้โดยตรง ได้แก่บทบัญญัติทั่ว ๆ ไปของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง 6 บรรพ ถ้าเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยตรง การอ้างกฎหมายก็เข้ามาปรับกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้ทันที จึงไม่สู้จะมีปัญหาเท่าใด

กรณีที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้โดยตรง เช่น การทำหน้าเอาจาริตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาใช้บังคับ เป็นต้น จะเห็นได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 บัญญัติว่า "อันกฎหมายนั้นท่านว่าต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษรหรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ"

เมื่อใดไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ท่านหาวิธีวินิจฉัยคดีนั้นตามคลองจาริตประเพณีแห่งท้องถิ่น

ถ้าและไม่มีจารีตประเพณีเช่นว่านั้น ท่านให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างอื่น และถ้าบทกฎหมายเช่นนี้ก็ไม่มีความชัดแจ้ง ท่านให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป"

มาตรา 4 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ วรรคแรกเป็นหลักในการตีความกฎหมายว่ากฎหมายจะต้องตีความตามตัวอักษรควบคู่ไปกับความมุ่งหมายของกฎหมาย ส่วนวรรคสองและวรรคสามเป็นกรณีบัญญัติไว้เพื่ออุดช่องว่างแห่งกฎหมาย กล่าวคือ ในกรณีไม่มีกฎหมายมารับกับคดีก็ต้องนำเอาคลองจารีตประเพณี บทกฎหมายใกล้เคียงหรือกฎหมายทั่วไปตามลำดับ

บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 นี้ เป็นทางออกของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 134 ได้บัญญัติไว้ว่า " ระบุว่ากรณีใด ๆ ห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องไว้ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดโดยอ้างว่า ไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดีหรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้นเคลือบคลุมหรือไม่บริบูรณ์ "

จากบทบัญญัติมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประกอบกับมาตรา 134 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เมื่อคดีที่ฟ้องร้องกันเข้าสู่ศาล แล้วไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่จะปรับกับคดีที่เกิดขึ้นได้ ทั้งทางแพ่งและทางคดีอาญา(บางกรณี) ศาลก็อาจจะต้องนำ มาตรา 4 มาใช้บังคับตัดสินวินิจฉัยคดี ซึ่งได้แก่

- (1) คลองจารีตประเพณี
- (2) บทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างอื่น
- (3) หลักกฎหมายทั่วไป

เมื่อได้วิเคราะห์ตามหลักกฎหมายข้างต้นแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเราสามารถนำ มาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ เพื่อตีความขยายคำว่าการใช้สิทธิทางศาลในมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เพราะในบทบัญญัติมาตรา 55 มิได้บัญญัติเอาไว้ว่าการใช้สิทธิทางศาลนั้นต้องเป็นสิทธิที่มีกฎหมายสารบัญญัติกำหนดไว้ มีแต่

เพียงแนวคำพิพากษานี้ที่วางรากฐานเอาไว้ว่า การใช้สิทธิทางศาลต้องเป็นสิทธิที่มีกฎหมาย
สารบัญญัติรองรับ ดังนั้นโดยอาศัยมาตรา 4 สามารถตีความได้ว่าการใช้สิทธิทางศาลของไทย
ให้มีความหมายครอบคลุมไปถึงหลัก DECLARATORY JUDGMENT (คำพิพากษาแสดงสิทธิ
ของคู่ความ) โดยผู้เขียนจะได้เสนอความคิดในการนำหลัก DECLARATORY JUDGMENT มา
ปรับใช้ในประเทศไทย และได้วิเคราะห์ถึงแนวทางและประโยชน์ของหลักดังกล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย